

3/2018

SVET a my

ISSN 1339-911X

Čínske stopy Milana Rastislava Štefánika

Historicky prvé stretnutie predstaviteľov ČSR a Číny

Migračné cunami vzpružilo radikálne sily

Nad výsledkami parlamentných volieb vo Švédsku

OBSE a kybernetická bezpečnosť

Predsedníctvo SR ponúkne dôležité témy

Prečo Briti požiadali EÚ o rozvod?

Brexit – veľké jablko sváru v britskom živote

- F. Ružička: „Najdôležitejšie je rozprávať sa s ľuďmi.“ Foto: Tomáš Bokor.

- L. Parížek: „Podpora ekonomickej diplomacie by mala slúžiť potrebám slovenských firiem intenzívnejšie a pružnejšie.“ Foto: archív.

- Grécko ako ho nepoznáme. Foto: EpicStockMedia / Shutterstock.com.

- Prečo Briti požiadali o odchod z Únie? Foto: John Gomez / Shutterstock.com.

- Digitálna éra a diplomatická imunita. Foto: Gorodenkoff / Shutterstock.com.

Obsah

3 MULTILATERALIZMUS V NÁS

4 NAJDÔLEŽITEJŠIE JE ROZPRÁVAŤ SA S ĽUĎMI

6 BUDÚCNOSŤ NÁM NEODPUSTÍ SPÁNOK NA VAVRÍNOCH

8 OBCHODNÉ VOJNY V MINULOSTI A SÚČASNOSTI (2)

11 JEDEN DEŇ DIPLOMATA (ESEJ)

12 GRÉCKO AKO HO NEPOZNÁME

16 PREČO BRITI POŽIADALI EÚ O ROZVOD?

20 LIST Z OSLA

22 IMIGRÁCIA – HROZBA PRE ŠVÉDSKY SOCIÁLNY MODEL?

25 ČÍNSKE STOPY MILANA RASTISLAVA ŠTEFÁNIKA

28 VÝSADA NEDOTKNUTEĽNOSTI V DIGITÁLNEJ ÉRE

32 KRÁTKY SLOVNÍK DIPLOMATICKEJ PRAXE

33 PREDSTAVUJEME EUROMINCE – MONAKO

34 OBSE A KYBERNETICKÁ BEZPEČNOSŤ NOVINKY V MEDZINÁRODNEJ ZMLUVNEJ ZÁKLADNI SR

• Foto na titulnej strane: Zimné ráno v Londýne. Foto: Alexey Fedorenko / Shutterstock.com.

Multilateralizmus v nás

Svet sa radikálne mení a vyvíja. Pred sto rokmi sa skončila prvá svetová vojna. Završenie tejto tragédie, ktorá sužovala Európu a svet, malo okrem iného aj jeden pozitívny efekt, keď viedlo k vzniku nových štátov, medzi nimi aj Československa. Pociť ukřivdenosti Nemecka po uzavretí Versaillskej zmluvy, ktorá ho zaviazala platiť obrovské povojnové reparácie, veľká hospodárska kríza, nástup fašizmu v Taliansku a nacizmu v Nemecku, viedli ku katastrofe takmer apokalyptických rozmerov v podobe druhej svetovej vojny. Tá bola jasným mementom pre ľudstvo, že tretí vojnový konflikt globálnych rozmerov by mohol byť pre túto planétu posledným a definitívnym. Veľmoci Východu a Západu sa vedeli dohodnúť pred koncom vojny na spoločnom postupe voči Hitlerovmu Nemecku a potom aj na rozdelení sféry svojho vplyvu, čo viedlo následne k bipolárnemu rozdeleniu sveta a k tzv. studenej vojne. Európa bola rozdelená železnou oponou a ideologicky nám bolo desaťročia vštepované, že na tej našej strane sú tí dobrí a na opačnej zasa tí zlí. Revolučné zmeny na konci osemdesiatych rokov minulého storočia nás našťastie posunuli do novej dimenzie medzinárodnopolitického usporiadania sveta.

Svet nie je čiernobiely. Nedelí sa na my a oni, na s nami a proti nám, na dobrí a zlí, či striktné na Východ a Západ. Obzvlášť v súčasnom období, ktoré akoby reflektovalo svojim vývojom aj akúsi kozmickú rýchlosť vo vedecko-technickom svete, ktorý neuveriteľne náš život zrýchľuje, čelíme výzvam, ako sú klimatické zmeny, terorizmus, neriadená migrácia, dezinformačné kampane, hybridné hrozby, ale aj narastajúci unilateralizmus v medzinárodných vzťahoch. Vzťahy, založené na rešpekte písaných a nepísaných dohôd, majú trhliny. Upadá dôvera v inštitúcie a pravidlá, rastie apatia. Dochádza k ohýbaniu a nerešpektovaniu pravidiel, na ktorých je postavený svetový poriadok. Zvyšuje sa možnosť rýchlej a nekontrolovanej eskalácie napätia. Aj preto niektorí čoraz častejšie hľadajú historické paralely, či dokonca hovoria o začiatku novej éry studenej vojny. V tejto súvislosti sa mi žiada citovať slová významného amerického politika a diplomata 18. storočia Benjamína Franklina, ktorý svojho času povedal: „Nexistuje ani dobrá vojna, ani zlý mier.“

Druhá svetová vojna bola akýmsi míľnikom v novodobých dejinách, kedy sa „múdri tohto sveta“ seriózne zamysleli nad tým, že takéto hrôzy už nemožno opakovať. Holokaust bol mementom, ktorý bol v tom čase akýmsi „budičkom pre svet“. Ľudstvo azda viac ako kedykoľvek predtým pocítilo potrebu zriadiť celosvetový orgán, ktorý by nedopustil novú vojenskú konfrontáciu naprieč planétou a po Spoločnosti národov tak vznikla Organizácia spojených národov (OSN). Systém medzinárodných inštitúcií, ktorý sa začal postupne vytvárať, funguje úspešne až dodnes a v čase globálneho previazania sveta, keď udalosť na jednom konci sveta môže vyvolať interakciu na tom druhom, je potreba efektívneho multilateralizmu mimoriadne silná.

Myšlienky multilaterálnej spolupráce sa do konkrétnych výsledkov pretavujú už približne sto rokov. Od „koncertu veľmocí“ po napoleonských vojnách, cez už spomínanú Spoločnosť národov po prvej svetovej vojne, či OSN po tej druhej. Vždy, keď ľudstvo priviedlo tento svet na hranu devastácie, vystavali sme ho znovu. Práve skrze multilaterálnu spoluprácu a systém pravidiel. Môj apel k renesancii multilateralizmu preto nie je iba fráza. Práve naopak. Stoja pred nami vážne globálne výzvy a megatrendy, ktoré sú čoraz komplexnejšie. Nikto – žiadna veľmoc, žiaden kontinent – na ne nedokáže reagovať sám. Ich riešenie si vyžaduje konzistentné a koordinované úsilie zo strany celého medzinárodného spoločenstva. Nikdy som si túto pravdu neuvedomoval intenzívnejšie ako v čase, keď som mal tú česť predsedáť 72. Valnému zhromaždeniu OSN. Kľúčovou prioritou, ktorá bola dominantnou počas môjho mandátu, bola prevencia konfliktov a udržateľný mier.

Preto chcem zdôrazniť skutočnosť, na ktorú som osobne hrdý – že Slovensko sa uberá cestou aktívneho multilateralizmu, ktorý je tak veľmi potrebný v týchto neľahkých časoch. Naša vlajka vlaje za ostatné roky kontinuálne vysoko na viacerých fórach. Mimoriadne úspešne sme zvládli naše predsedníctvo v Rade EÚ v druhom polroku 2016. Od septembra 2017 sme rok predsedali 72. Valnému zhromaždeniu OSN a na budúci rok budeme mať predsednícku úlohu nielen v rámci Organizácie pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (OBSE), ale aj na ministerskom zasadnutí Rady Organizácie pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD). Najmä pokiaľ ide o OBSE považujem za nesmierne dôležité, aby sme sa k týmto výzvam postavili čelom a vytýčili si realistické ciele, ktoré môžu byť prínosom osobitne pre tie skupiny obyvateľstva, ktoré najviac trpia v dôsledku konfliktov na území členských štátov tejto organizácie. Jej predchodkyňa – Konferencia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (KBSE), ktorá vznikla v sedemdesiatych rokoch v Helsinkách (známa aj ako helsinský proces), prijala desať hlavných princípov, medzi ktorými hneď prvý hovoril o zabránení ozbrojeného konfliktu. Dnes máme na území OBSE – ktorá sa rozprestiera od Vancouveru až po Vladivostok a má 57 účastníckych štátov – konfliktov, vrátane tých zmrazených, viac ako požehnane. Osobitne sa nás dotýka ten, ktorý sa odohráva u našich bezprostredných susedov – na východe Ukrajiny.

Preto verím, že sa tejto výzvy zhostíme nielen so ct'ou, ale v prvom rade zodpovedne, čo doteraz vždy ctilo našu diplomaciu na medzinárodnom poli, keď vzala na svoje plecia bremeno zodpovednosti a zožala za to od svojich partnerov patričné uznanie.

Miroslav Lajčák

Stoja pred
nami vážne
globálne výzvy
a megatrendy,
ktoré sú čoraz
komplexnejšie.
Nikto – žiadna
veľmoc, žiaden
kontinent – na
ne nedokáže
reagovať sám.

Slovensko sa
uberá cestou
aktívneho
multilateralizmu,
ktorý je tak
veľmi potrebný
v týchto
neľahkých
časoch. Naša
vlajka vlaje za
ostatné roky
kontinuálne
vysoko na
viacerých fórach.

Najdôležitejšie je rozprávať sa s ľuďmi

V žiadnom prípade nechceme, aby V4 bola vnímaná ako „enfant terrible“ európskej politiky.

• Hore: Portrét Františka Ružičku. Tomáš Bokor, MZVaEZ SR.
• Str. 4 a str. 5: Z podujatia #My sme EÚ na pôde Prešovskej univerzity v Prešove, 8. novembra 2018. Foto: Tomáš Bokor.
• Str. 5: Zľava doprava: Jacek Czaputowicz (minister zahraničných vecí, Poľsko); František Ružička a Teodor-Viorel Melescanu (minister zahraničných vecí, Rumunsko). Foto: NATO.

• **V** diplomacii nie ste nováčik, máte za sebou pozoruhodnú diplomatickú kariéru. Z New Yorku ste sa vrátili po šiestich rokoch, kde ste pôsobili najskôr ako predstaviteľ SR pri OSN a neskôr ako šéf kabinetu predsedu 72. Valného zhromaždenia OSN Miroslava Lajčáka. Ako vás osobne ovplyvnil pobyt v centre svetovej politiky a čo ste si odniesli po profesionálnej stránke?
• Je to jediné miesto na svete, kde stretávate 193 predstaviteľov členských krajín, kde zrazu vnímate, že svet má niekoľko optík, že uhol pohľadu, ktorým nás vidia mnohé regióny a krajiny, je úplne iný, ako si možno myslíme a že je opäť iný, keď sa na svet pozeráme bruselskou optikou. Takže z tohto hľadiska mi ten pobyt neuveriteľne rozšíril vedomosti a skúsenosti v otázkach, ktorými som sa nikdy dopodrobna nezaoberal a určite ma obohatil profesionálne. Či už ide napríklad o problematiku klimatickej zmeny, trvale udržateľného rozvoja, humanitárnych záležitostí či prebiehajúcich konfliktov – taký prehľad sa nedá nikde inde získať. A potom ma obohatil aj ľudský v tom, že som tam našiel obrovské množstvo skvelých kolegov z rozličných častí sveta. Najmä pre malé krajiny je to priestor, kde môžu byť viditeľné, môžu tľočiť svoje problémy a domáhať sa ich riešenia. Jestvujú však aj globálne problémy, kde jednotlivé krajiny alebo skupiny krajín stoja jedna proti druhej, ale práve New York je miesto, kde sa ich predstavitelia majú možnosť stretávať sa neformálne a posúvať veci dopredu.

Na ministerstve sa venujete predovšetkým agende Európskej únie. Nie je to pre vás nová tematika, v minulosti ste boli generálnym riaditeľom Sekcie európskych záležitostí. Ako z vášho pohľadu vnímate zmeny, ktorými prešla Únia počas vašej dlhšej neprítomnosti?

Bez ohľadu na to, že Únia neprechádzala najjednoduchším obdobím, zaznamenali sme aj mnohé pozitívne zmeny, ktoré ďalej uľahčujú život občanom, či je to napríklad zavedenie bezplatného roamingu, ale aj ďalšie sektorálne záležitosti, ktoré prinášajú práve tie výhody, ktoré členstvo v EÚ poskytuje. Na druhej strane vidím zmeny, v podstate zapríčinené niekoľkými relatívne vážnymi krízami, ktoré zanechali škranbance. Nie sú ešte celkom zahojené, potrebujeme sa z nich nielen poučiť, ale ich aj zaceliť tak, aby sa k nám už nevracali. Mám na mysli nielen dlhovou krízu, ktorá nás zastihla v zásade skoro nepripravených, migračnú krízu, ktorá tiež vysielala svoje signály a neboli sme schopní prijať preventívne opatrenia, aby sme niektorým veciam zabránili, ale ide aj o krízu prehlbovania integrácie, rozširovania EÚ, kde práve v dôsledku týchto nepriaznivých vývojov došlo k určitému spomaľovaniu. Vnímam to ako výzvu, ale je to aj prirodzená otázka rastu, vývoja. Vo mne však vzbudzujú obavy skôr politické zoskupenia, ktoré propagujú izolacionizmus, netoleranciu, ktoré propagujú návrat k fragmentácii Európy, ktoré nevidia zmysel v európskej spolupráci a žiaľ, často zjednodušenou rétorikou, alebo dokonca aj klamstvom negatívne ovplyvňujú verejnú mienku. Ďalšou dôležitou zmenou je zraniteľnosť Európy zvonka tzv. nevojenskými hrozbami. Nemám na mysli len terorizmus, ktorý je samozrejme veľkou výzvou, ale ohrozovanie našej demokracie, našich inštitúcií cez kybernetický priestor. A ochrana pred týmito hrozbami – snahami o rozkol v Únii a úsilím zachovať, ba dokonca prehlbovať deliace čiary v EÚ, nie je možná bez veľmi úzkej spolupráce členských krajín.

Nielen vnútri Európskej únie momentálne rezonuje téma brexitu. Iste je nám Púto, že spoločenstvo opustí dôležitý spojenec. Čo to bude znamenať na jednej strane pre samotnú Úniu, na druhej pre našu zahraničnú politiku voči Veľkej Británii?

Brexit je jeden z dôsledkov tých tendencií, o ktorých som hovoril. Nie je to šťastná situácia, mali sme urobiť všetko pre to, aby sme tomuto vývoju zabránili, avšak na druhej strane musíme rešpektovať vôľu britských občanov, ktorí v referende rozhodli. Bolo dôležité, aby sme po prvé udržali jednotu EÚ a tým aj výhody, ktoré nám štyri slobody poskytujú. Po druhé, aby bol brexit kontrolovaný, čiže aby sme našli zmluvné riešenie vystúpenia Spojeného kráľovstva z EÚ a po tretie potrebujeme nadefinovať budúcnosť vzťahov medzi Úniou a Spojeným kráľovstvom, ktoré je a bude strategickým partnerom v mnohých oblastiach, ktorými sa Európa zaoberá a ktoré ju trápia. My jednoznačne podporujeme jednotný postup EÚ a jej vyjednávača Michela Barniera. Zároveň, samozrejme, vedíme dialóg s našimi britskými partnermi o tom, ako usporiadať vzťahy do budúcnosti už len preto, že tam máme jednu z najväčších slovenských komunít – vyše 100-tisíc Puďí, a tiež, že Spojené kráľovstvo je jedným z našich najväčších obchodných a investičných partnerov.

Práve keď ste opúšťali post v New Yorku, členské štáty OSN schválili Globálny pakt o bezpečnej, riadenej a pravidelnej migrácii. Nastali po jeho prijatí nejaké posuny v téme migrácie aj v našej zahraničnej politike?

Ide o medzinárodný dokument bez právnej záväznosti, je však určitým kompendiom nástrojov a politík, ako by sa mohli problémy, ktoré vznikajú z globálnej migrácie, riešiť a je len v kompetencii jednotlivých krajín, ako ho budú implementovať.

Migrácia je tu a zostane s nami a musíme sa s ňou popasovať. Existujú mnohé mechanizmy, ktoré môžu pomôcť lepšiemu uchopeniu tohto problému. Napríklad vláda nedávno prijala materiál o pracovnej mobilite cudzincov, ktorý otvára náš trh práce pre niektoré profesie. Na pôde EÚ podporujeme Frontex, najmä v jeho vzťahu k tretím krajinám, plánujeme prispieť do Núdzového zvereneckého fondu pre Afriku, skúmame možnosti, ako pomôcť napríklad sirotám zo Sýrie, skrátka, prijímame niektoré kroky postupne v takej miere, v akej ich dokáže absorbovať slovenský občan, aby sa necítil zneistený alebo na ne nebol pripravený. Dodal by som ešte, že otázka migrácie je pre mnohé krajiny EÚ, vrátane Slovenska, citlivá a nedá sa riešiť ani kvótami, ani žiadnymi inými direktívami, jednoducho, dá sa riešiť len vytvorením takého mechanizmu spolupráce v rámci Únie, ktorý bude v rámci efektívnej solidarity vytvárať priestor pre každý členský štát, aby v rámci svojich možností a schopností mohol k nemu prispievať. Nesmieme podceňovať ani komunikáciu s občanmi, ktorým sú často podsúvané nezmysly, manipulatívne a sugestívne informácie, ktorých cieľom je vyvolať neistotu, nepokoj.

Do funkcie ste nastúpili takmer na začiatku predsedníctva Slovenska vo Východohradskej štvorke, ktoré potrvá až do budúceho leta. Vzhľadom na súčasnú medzinárodnopolitickú situáciu to nie je jednoduché obdobie...

Ako predsedníctvo sme si dali za cieľ po prvé byť konštruktívni k partnerom v EÚ, po druhé približovať V4 bližšie k Únii. Dokumenty, ktoré chceme predkladať, predkladáme skutočne s dobrým presvedčením priaznivého vkladu do diskusie. Napríklad o viacročnom finančnom rámci, kde sa s partnermi z V4 zhodujeme na potrebe podpory spoločných politík, kohézie a spoločnej poľnohospodárskej politiky. Alebo v otázke jednotného trhu, kde máme veľmi blízku pozíciu k jeho posilneniu, čo podporila aj posledná návšteva francúzskeho prezidenta Emanuela Macrona na Slovensku a v Česku. Rovnako vo veci znižovania emisií

CO₂ spoločný list predsedov vlád V4, Bulharska, s podporou ďalších krajín, pomohol konštruktívne dosiahnuť kompromis na rokovaní Európskej rady. Myslím si, že takúto politiku a trendy budeme presadzovať počas celého nášho predsedníctva, rovnako ako formáty týkajúce sa V4+. Konkrétne ide o podporu politiky rozširovania, spomeniem napríklad, že pripravujeme ministerské stretnutia V4 s krajinami západného Balkánu a Východného partnerstva. Sme presvedčení, že V4 má svoj význam a zoskupenie netreba vnímať len v úzkom kontexte politík voči EÚ alebo v úzkom kontexte vnútro politickej dynamiky štyroch členských krajín. Spolupráca vo V4 nám prispela k zlepšeniu vzťahov s našimi susedmi, napríklad v realizácii rozličných spoločných projektov cezhraničnej spolupráce, pri podpore malého a stredného podnikania, kultúrnych a športových projektov. Ďalšou pridanou hodnotou V4 je Medzinárodný vyšehradský fond, ktorý podporuje nielen projekty, o ktorých som hovoril, ale zároveň aj projekty na Ukrajine a v krajinách, kde by mali pomôcť rozvoju demokracie. A napokon v európskom rozmere je potrebné sa znova pozrieť, kde máme spoločný alebo blízky názor a kde môžeme prispieť k tomu, aby EÚ bola efektívnejšia. V žiadnom prípade nechceme, aby V4 bola vnímaná ako „enfant terrible“ európskej politiky.

Diplomati, samozrejme, ako všetci iní Puďia, nežijú iba pracou. Čomu sa zvyknete venovať, ak vám pri pracovnej zaťaženeosti ostane voľný čas?

Kedysi som dost hrával tenis, dnes si skôr idem zabehať, zacvičiť. Mojm koníčkum je však cestovanie, neobľubujem vylihovanie na mieste, spolu s rodinou radi spoznávame nové miesta, zákutia Slovenska, mestá, krajiny, či už pešo, na bicykli alebo autom. Počas týchto ciest sa rád túlam s fotoaparátom a rozprávam s miestnymi Puďmi a vždy znova zisťujem, že okrem diplomatického je aj iný svet, Puďský, čo ma naplňa nádejou, že ako Puďstvo nemusíme by ešte takí stratení, lebo tých dobrých Puďí som stretol určite viac, ako tých druhých.

Budúcnosť nám neodpustí spánok na vavrínoch

Ekonomická diplomacia buduje priestor pre úspech slovenských firiem a inštitúcií za hranicami. V roku 2018 si dala za úlohu zlepšovať vzťahy „doma“. Súčasťou mojej agendy je podpora ekonomickej diplomacie. Som presvedčený, že by mala slúžiť potrebám slovenských firiem intenzívnejšie a pružnejšie.

Ekonomická diplomacia sa stáva stále viac etablovaným a značkovým elementom zahraničnej služby. Spája štátne záujmy s podnikateľským sektorom, vedou, výskumom, vzdelávaním aj tretím sektorom a ukotvuje krajinu v regióne a hospodárskom vývoji.

PREČO NAZVEME ROK 2018 ZLOMOVÝM

Nový predstaviteľ Bieleho domu, ktorý pochádza z biznis prostredia, britské referendum o odchode Spojeného kráľovstva z EÚ, potreba nových ekonomických nástrojov na reguláciu migrácie a inovatívne formy rozvojovej pomoci, vytvorili množstvo príležitostí pre náš rezort. Zdieľaná ekonomika, nové platformy a komunikačné technológie prekršľujú hranice a vytvárajú nové ekonomické spoločenstvá a siločari. Aj tu je významná a nenahraditeľná úloha našich zastupiteľských úradov poskytnúť kompetentné a užitočné návrhy riešení a prispievať k hľadaniu príležitostí.

Na druhej strane – spájame príležitosti aj doma. Na ekonomickej diplomácii sa výrazným spôsobom dlhodobo podieľajú aj Eximbanka, Slovenská agentúra pre rozvoj investícií a obchodu (SARIO) a v súčasnosti rozvíjame spoluprácu v proexportných programoch aj so Slovak Business Agency. Tieto inštitúcie predstavujú nástroje štátnej pomoci podnikateľom v ich exportných aktivitách a disponujú vysokými finančnými kapacitami z operačných programov zo štrukturálnych fondov.

Aktivity vo svete a konektivita s podnikateľmi na Slovensku zostávajú však na nízkej úrovni. Príčinou je nedôvera v štátnu pomoc, byrokracia a nedostatočná komunikácia. Jediná cesta, ako to dokážeme prelomiť je naše – naše osobné nasadenie, profesionálny prístup a prezentácia výsledkov.

SPOLU PRE SLOVENSKO – Z REGIÓNŇOV DO SVETA

V tomto roku vznikol unikátny formát stretnutí s podnikateľmi v jednotlivých regiónoch, aby sa spojilo úsilie štátnych rezortov s očakávaniami podnikateľského sektora. Cieľom je diskutovať s predstaviteľmi malých a stredných podnikov o tom, čo môže rezort zahraničných vecí a inštitúcie, akými sú Eximbanka, SARIO a Slovak Business Agency, pre nich urobiť.

Každý región má svoje špecifiká a každé odvetvie iné požiadavky, takže v prvej fáze sme sa sústredili na stretnutia v spolupráci s regionálnymi obchodnými komorami. Počas roku pribudli na našej cestovnej mape podnikateľské kluby v Žiline, Košiciach, Trenčíne a naposledy v tomto roku sme boli v Trnave. A budeme pokračovať ďalej.

Vyšli sme z „bezpečných“ kancelárií do miest a teraz vidím, že je pred nami ešte veľmi veľa práce. Prostredníctvom podujatia, akými sú tieto kluby, hľadáme atraktívny a inovatívny model spolupráce, ako podporovať slovenské firmy v exportných aktivitách. Diskutujeme s podnikateľmi a hovoríme o našej práci a možnostiach, ktoré poskytuje Podnikateľské centrum rezortu zahraničných vecí a európskych záležitostí. Rovnako im dávame spätnú väzbu z podnikateľských misí a predstavujeme možnosti účasti v zahraničných obstarávaníach a rozvojových programoch. V takejto konštelácii, kde ekonomická diplomacia podporuje vzťahy inštitúcií na podporu podnikania s regionálnymi lídrami, môžeme nájsť nové cesty expanzie, ale aj inšpirácie.

DOBRE VÝCHODISKO JE IBA ZAČIATOK

Rast slovenskej ekonomiky pokračoval počas celého roka 2018 a viaceré, aj veľmi opatrné odhady predpovedajú úspešný rok 2019. Slovensko sa

snaží budovať systém zahraničného obchodu, ktorý bude viac reflektovať trendy a vývoj ekonomiky. V tejto snahe sa opiera o oblasti, ktoré majú dlhodobý potenciál – strojárstvo, obranný priemysel, energetika, potravinárstvo.

Okrem tradičných odvetví sa v ostatných desaťročiach slovenské firmy etablovali vo svete aj v segmente informačných technológií, kybernetickej bezpečnosti, biometrie a systematiky výrobných technológií. A ešte stále zostáva množstvo odvetví, ktoré majú potenciál expandovať do zahraničia, či už samostatne alebo v konzorciách.

Úlohou ekonomickej diplomacie je vyhľadávať príležitosti v krajine pôsobenia a využívať potenciál našich podnikov. Vo svete máme množstvo ekonomických diplomatov a zabehané mechanizmy vzťahov. Pracujeme na tom, aby boli všetci zainteresovaní na úspechu slovenských firiem.

Medzi úspešné pracovné cesty počas ostatných dvoch rokov radím Nigériu, Tadžikistan, Uzbekistan, Kubu, Rusko, Izrael, Indiu, Egypt, Jordánsko, Brazíliu a Kolumbiu. V týchto krajinách vytvárame príležitosti na stretnutia s miestnymi podnikateľmi, s predstaviteľmi štátnej správy a významných profesijných združení. Záujem o účasť v podnikateľských misiách rastie, napriek tomu, že podnikatelia cestujú na vlastné náklady, bez pohodlia vládneho špeciálu. To, čo som sa naučil od úspešných podnikateľov, je nevyhnutnosť rýchlo a otvorene reagovať na podnety a otázky a s istotou vedieť prezentovať svoju ponuku.

KOHO PODPOROVAŤ A KOMU PODAŤ POMOCNÚ RUKU

Slovenský zahraničný obchod vnímam ako stabilizovaný. Máme prirodzene vymedzené a zmapované teritória a kompetencie a postupne nastavujeme aj nové priority. Obraciam však pohľad späť, domov na Slovensko a cítujem popredného slovenského exportéra: „My veľkí vieme čo máme robiť. Sme dostatočne skúsení, máme obchodné a právne kapacity a jediné, čo od slovenskej vlá-

dy potrebujeme, je stabilné prostredie na svoj biznis. Kto však potrebuje pomoc, sú malé a stredné firmy. Oslovte ich a naučte ako spolupracovať.“

Je veľmi náročné nájsť hranicu toho, keď vykonávame našu prácu a kedy pomáhame a vzdelávame. Malé a stredné podniky na Slovensku tvoria nadpolovičnú hodnotu HDP. Ak chceme túto krajinu posunúť ďalej, budeme musieť vystúpiť z komfortnej zóny a porozumieť tomuto segmentu.

Agenda ekonomickej diplomacie sa bude prehĺbovať. Biznis sa deje online, 24 hodín denne a nové príležitosti spočívajú v operatívnych a pružných reakciách. Verím, že štandardná úroveň práce každého zastupiteľského úradu je znalosť príležitostí a potenciál pre Slovensko v každom teritóriu. Vyššiu kvalitatívnu úroveň predstavuje schopnosť pracovať s týmito informáciami, rozvíjať osobné vzťahy s biznis komunitou, predstaviteľmi verejnej správy, akademickým sektorom a vedeckovýskumnými inštitúciami.

Lukáš Parížek

• Str. 6: L. Parížek v Košiciach. Foto: archív.

• Str. 7 hore: L. Parížek na stretnutí s podnikateľmi v Košiciach. Foto: archív.

• Str. 7 dole: L. Parížek na stretnutí s podnikateľmi v Trenčíne. Foto: archív.

Povedali na stretnutiach podnikateľských klubov.

KOŠICE

„Košický a Prešovský región majú obrovský potenciál pre smart riešenia, môžu sa spájať eurofondové investície s domácimi originálnymi riešeniami. Smart región je jedna z ciest prepájania podnikania a zvyšovania kvality života.“

Juraj Banský, podpredseda predstavenstva Východoslovenskej investičnej agentúry.

TRENČÍN

„Počúvame o podpore malého a stredného podnikania, ale stále nám chýbajú informácie o reálnych možnostiach a praktickej realizácii. Trenčiansky kraj je historicky silný v strojárstve, elektrotechnike, sklárstve a gumárstve. Ak chceme pozdvihnúť slovenských výrobcov finálnych produktov, je to možné iba so štátnou pomocou.“

Boris Paulen, predseda predstavenstva Trenčianskej regionálnej komory.

ŽILINA

„Slovenské podniky sa prostredníctvom národných projektov môžu prezentovať na veľtrhoch a výstavách v zahraničí a nadväzovať kontakty na odborných podujatiach, zameraných teritoriálne alebo segmentovo.“

Jozef Troják, výkonný riaditeľ SARIO, v kompetencii má národný projekt Podpora internacionalizácie MSP.

EXIMBANKA

„Nadpolovičnú hodnotu pridanej hodnoty v našej krajine tvoria malé a stredné podniky a reprezentujú tri štvrtiny pracovného trhu. Stojíme pred najväčšou výzvou modernej ekonomiky – nájsť formu, ako ich vypraviť do sveta.“

Monika Kobútová, generálna riaditeľka Eximbanky.

Obchodné vojny v minulosti a súčasnosti (2)

Obchodné vojny nie sú len fenoménom z minulosti. Zdá sa, že môžu hroziť aj dnes. Ved' súčasný prezident USA Donald Trump už od svojho zvolenia nielenže vyhlasoval, ale aj začal plniť svoj predvolebný program (America First), zameraný na podporu výroby a na ochranu amerického trhu.

Pre jeho administratívu sa výška obchodného deficitu s jednotlivými krajinami stala kľúčovým (no až preceňovaným) kritériom. Podľa správy Ministerstva hospodárstva USA) o výsledkoch zahraničného obchodu za rok 2017, deficit obchodnej výmeny USA dosiahol 566 mld. USD (najviac od roku 2008) – čo je medziročný nárast o 12 %.

Preto jedným z prvých opatrení novej administratívy bolo rozhodnutie o zavedení globálnych ochranných ciel (25 % na oceľ a 10 % na hliník) s cieľom dosiahnuť využitie domácich kapacít aspoň na 80 % (v súčasnosti v oceli 73 %, v hliníku 48 %). Opatrenia však mali jednoznačne protekcionistický charakter, nemali žiadne odôvodnenie v národnej bezpečnosti a porušovali pravidlá Svetovej obchodnej organizácie (WTO) pre zavádzanie ochranných opatrení. Najväčší americkí producenti ocele (vrátane US Steel) takéto návrhy v spoločnom liste podporili.

ODVETA ZA CLÁ PRIŠLA Z EURÓPY AJ ČÍNY

Následne zareagovala aj Európska komisia a recipročne prijala nariadenie, umožňujúce uplatňovať ohlásené 25 %-né dovozné clá v hodnote 2,8 mld. eur na rôzne výrobky (sója, kukurica, bourbon whisky, autá, motorky Harley-Davidson, oceľ a hliník) z USA. Týmto opatreniami EÚ vykonávala svoje právo v súlade s pravidlami WTO. Súčasne chce EÚ vyvážiť bilaterálny obchod s USA podľa hodnoty vývozov ocele a hliníka, ovplyvnených americkými sadzbami.

Na druhej strane je možné, že Donald Trump v prípade eskalácie obchodnej vojny pristúpi k zavedeniu 35 %-ných ciel na všetky automobily dovážané z Európskej únie.

Samozrejme, súčasné zhoršenie obchodných vzťahov vo svete sa netýka len vzťahu USA – EÚ, ale ide najmä o vzťah USA s Čínou. Po vzájomnom zavádzaní ciel na rôzne tovary v lete tohto roka obchodná vojna medzi nimi vstúpila v septembri do ďalšej fázy, keď USA začali uplatňovať clá vo výške 10 % na import z Číny v objeme 200 mld. USD. Čína odpovedala uvalením ciel vo výške 5 % alebo 10 % na tovar dovážaný z USA v celkovom objeme 60 mld. USD. Administratíva Donalda Trumpa varuje, že ak nedosiahne USA s Čínou do konca tohto roka dohodu, zvýšia od začiatku roku 2019 clá na zoznam výrobkov z posledného kola na úroveň 25 %. Americký prezident tiež pohrozil uvalením ďalších ciel v hodnote 267 mld. USD. V tom prípade by sa clá týkali prakticky celého objemu čínskeho exportu do USA.

ČÍNSKE FIRMY NAĎALEJ OBCHÁDZAJÚ PRAVIDLÁ

Kvôli novým clám bola zrušená plánovaná návšteva vicepremiéra Liu He vo Washingtone a rokovania delegácie s americkou stranou. Ďalšie rokovania zatiaľ nie sú plánované. Administratíva Donalda Trumpa podmieňuje pokrok pristúpením Číny na podmienky USA. Žiada zmenu „neférových obchodných praktík“, ktoré nútia americké firmy odovzdávať technológie a deformujú čínsky trh v prospech čínskych firiem. Vystupuje aj proti tomu, aby Čína a čínske firmy obchádzali zákony a medzinárodné dohody na ochranu duševného vlastníctva. Čína chce využívať výhody slobodného medzinárodného obchodu, ale nechce sa podriaďovať jeho pravidlám, najmä v oblastiach, ktoré poskytujú výhody vyspelým štátom.

Čína svoje oficiálne stanovisko k vyostrejajúcej sa obchodnej vojne zverejnila v Bielej knihe. Dokument kritizuje USA za poškodenie dlho budovaných ekonomických vzťahov medzi najväčšou rozvojovou a najväčšou rozvinutou ekonomikou sveta a ohrozenie svetového obchodného systému. Americké kroky sú podľa Pekingu silovým vydieraním. Čína vyhlasuje, že je otvorená ďalším rokovaniam, ale tie musia byť postavené na základe vzájomného rešpektu, a nie vyhrážania ďalšími clami.

VAROVANIE PRED NOVÝM BIPOLÁRNYM SVETOM

Obchodná vojna medzi USA a Čínou môže v dlhšom horizonte zásadne zmeniť štruktúru obchodných vzťahov. Tie sa nevrátia do pôvodnej podoby ani po potenciálnom konci obchodnej vojny. Reorientácia na iné trhy môže byť dlhodobá. Už dnes kvôli ohrozeniu dodávateľských reťazcov začínajú americké firmy uvažovať nad vytvorením alternatív.

Čína si zasa kvôli americkým clám uvedomila svoju závislosť na amerických koncových technologických výrobkoch. Čínsky prezident Si Ťin-pching sa vyjadril, že Čína by sa mala v ekonomickej oblasti dostať na cestu sebestačnosti.

Uvedené obchodné súperenie by sme nemali vidieť len v ekonomickej rovine. Je aj prejavom postupného posunu ČĽR do pozície superveľmoci, nárastu jej vojenského potenciálu a novej asertívnej zahraničnej politiky. Americkí stratégovia venujú Číne čoraz viac pozornosti a varujú pred novým bipolárnym svetom, v ktorom by Čína predstavovala pre USA alebo Západ ako celok plnohodnotnú mocenskú konkurenciu.

Tento pocit ekonomického a mocenského ohrozenia z nových mocností Juhu však môžeme aplikovať aj na celkový vzťah medzi Západom a bývalým rozvojovým svetom. Najmä na prípad krajín, ktoré zažívajú vďaka čiastočnej modernizácii významný ekonomický a technologický pokrok, no na druhej strane zostali autoritárskymi a neintegrovali sa do

spoločenstva západných krajín, založenom na politických hodnotách demokracie, slobody a ľudských práv.

USA MAJÚ „VZOROVÝ“ MODEL OBCHODNÝCH DOHÔD

Kanada, Spojené štáty a Mexiko dospeli koncom septembra 2018 k dohode o zmene Severoamerickej dohody o voľnom obchode (NAFTA), ktorá sa premenovala na dohodu medzi USA, Mexikom a Kanadou (United States-Mexico-Canada Agreement – USMCA).

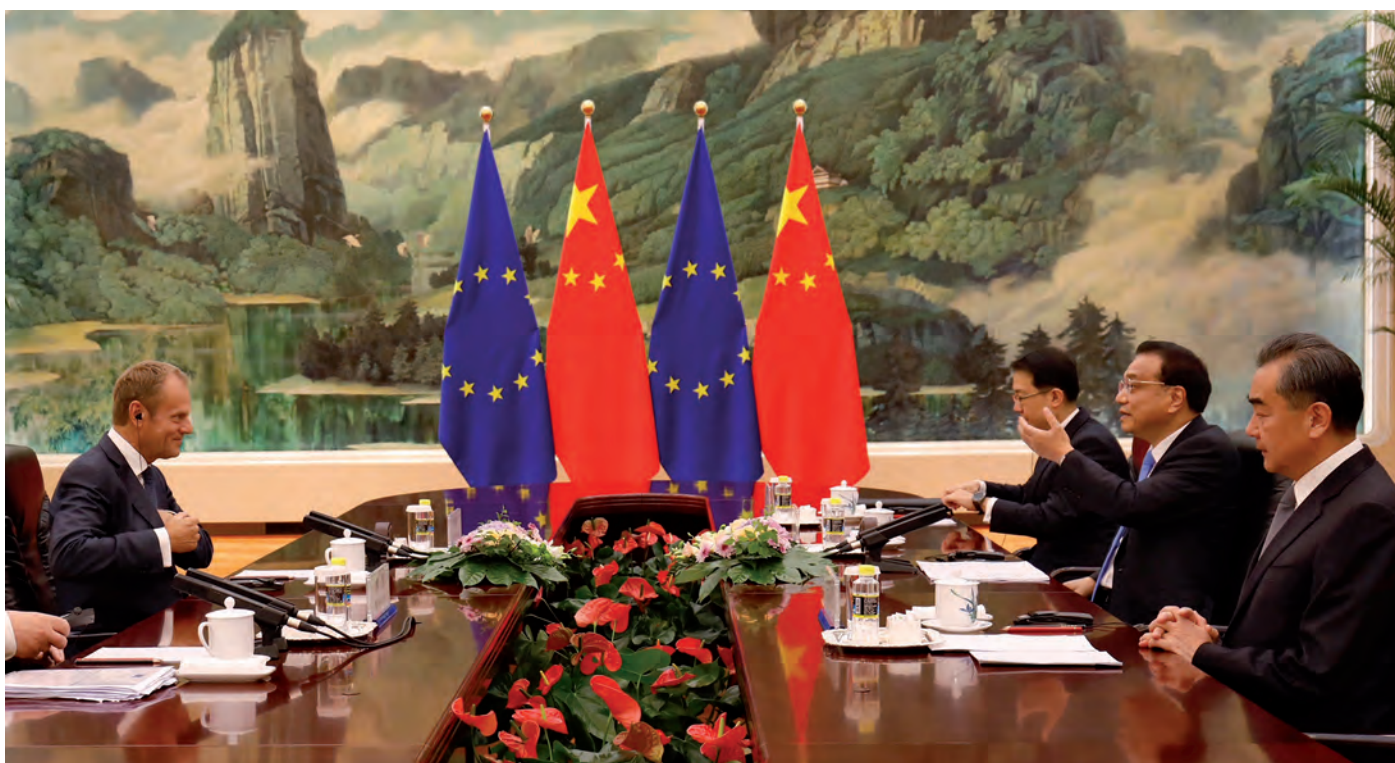
USA plánujú použiť túto novú obchodnú dohodu ako vzor, na základe ktorého sa budú nastavovať ich obchodné vzťahy s ďalšími krajinami. Americký obchodný splnomocnenec Robert Lighthizer označil novú obchodnú dohodu za „paradigm shifting model“ – vzorový model americkej obchodnej politiky. Podľa jeho vyjadrení prístup iných krajín na americký trh bude čoraz viac závisieť od toho, ako budú tieto krajiny rešpektovať americké štandardy a normy, napríklad v oblasti ochrany duševného a priemyselného vlastníctva, či výšky platov.

Zatiaľ nie je jasné, akým spôsobom sa USMCA bude aplikovať u ďalších partnerov. Nasledujúcim veľkým testom budú rokovania o nastavení obchodných vzťahov s EÚ, Japonskom a neskôr aj so Spojeným kráľovstvom a Filipínami. Pre EÚ a Japonsko predstavujú najväčšiu hrozbu 25 %-né clá na automobily, ktorých zavedením prezident Donald Trump v mene národnej bezpečnosti opakovane pohrozil. V prípade Británie, ktorá bude po vystúpení z EÚ uzatvárať bilaterálne obchodné dohody so svojimi partnermi, môže byť zase problematické najmä ustanovenie USMCA, ktoré umožňuje USA odstúpiť od obchodnej dohody s takým partnerom, ktorý uzavrie samostatnú obchodnú dohodu so štátom s netrhovou ekonomikou. Uvedené ustanovenie má, okrem iného, prispieť k oslabeniu globálneho postavenia Číny na trhu.

Čína vyvíja tlak na Európsku úniu, aby vytvorili alianciu proti obchodnej politike amerického prezidenta Donalda Trumpa a ponúka väčšie otvorenie svojich trhov.

• Str. 8: Ilustračné foto eamesBot / Shutterstock.com.

• Str. 9: Predseda Európskej rady Donald Tusk (vľavo) a čínsky premiér Li Kche-čchiang (vpravo v strede) na summite EÚ – Čína v Pekingu, 16. júla 2018. Foto: European Union.

TLAK VYVOLÁVA PROTITLAK

Eskalujúci obchodný spor medzi Čínou a USA poškodzuje európske firmy a narušuje globálne dodávateľské siete. Americká colná politika voči Číne je často – no možno nie celkom spravodlivo – považovaná za ekonomické šialenstvo a je viditeľné, že nepovedie k potrebnému urýchleniu trhových reforiem na čínskom trhu. Pravdou však je, že dovozné clá, ktoré najväčšie svetové ekonomiky uvalili vzájomne na svoj tovar, zasahujú do hospodárskeho rastu, zamestnanosti a nútia firmy odkladať investície alebo plány na rozšírenie svojich aktivít.

Obchodná vojna medzi Čínou a USA má výrazný vplyv na európske podniky pôsobiace v Číne, pričom tento vplyv je do veľkej miery negatívny. Čína vyvíja tlak na Európsku úniu, aby vytvorili alianciu proti obchodnej politike amerického prezidenta Donalda Trumpa a ponúka väčšie otvorenie svojich trhov.

Európske firmy tiež súhlasia s názorom Američanov, týkajúcim sa čínskych obchodných a investičných praktík. Riešenie problému zavádzaním stále nových cieľ je však veľmi nebezpečné, navyše to nebude mať adekvátny efekt, keďže tlak na čínsku vládu prostredníctvom cieľ iba spomalí potrebné reformy na čínskom trhu. Európska únia preto nateraz preferuje iný prístup k riešeniu problémov firiem v Číne. Nesnaží sa nútiť Peking k prudkým zmenám, namiesto toho diskutuje o reformách, ktoré aj čínska vláda považuje za prínos pre čínsku ekonomiku.

„Čína zjednoduší prístup európskych firiem na jej trhy a postará sa o lepšiu ochranu práv ich duševného vlastníctva,“ vyhlásil na summite EÚ – Čína čínsky premiér Li Kche-čchiang. Lídri EÚ si však počkajú, ako sa sľuby prejavujú v praxi.

Ekonomika Číny by mala tento rok dosiahnuť rast na úrovni 6,5 %, ale ekonómovia upozorňujú, že obchodný konflikt medzi USA a Čínou môže spôsobiť, že toto očakávané tempo rastu krajina nedosiahne. Poukazujú na to aj americké firmy, ktoré varujú, že takýto vývoj ich zasiahne, keďže pre veľký počet z nich je čínsky trh mimoriadne dôležitý. Tie, ktoré k svojmu biznisu potrebujú čínsky dovoz, čelia doma vyšším nákladom a exportéri zasa doplácajú na odvetné čínske clá, ktoré znižujú dopyt po ich produktoch.

Slovensko by dôsledky obchodnej vojny USA – Čína nemalo vážnejšie pociťovať. Problém by nastal, keby USA pristúpili k zavedeniu cieľ na dovoz automobilov z EÚ. To by zväčšilo rozsah škôd z obchodnej vojny pre svetovú ekonomiku, aj pre Slovensko.

HROZÍ OPĚT SVETOVÁ EKONOMICKÁ KRÍZA?

Väčšina amerických ekonómov je skeptická k protekcionistickej obchodnej politike prezidenta Donalda Trumpa až natoľko, že predpovedajú recesiu v USA už v roku 2020. Ak by sa naozaj súčasný takmer 3 %-ný rast americkej ekonomiky zmenil na pokles, dôsledky by pociťovali ľudia na celom svete. Európa a vôbec aj ostatné svetové regióny sú úzko previazané na Spojené štáty. Ak bude mať americká ekonomika problém, svet

nebude rezistentný. A teda ani malá a otvorená slovenská ekonomika.

Popri známych rizikách, ako je eskalácia obchodnej vojny zo strany USA, vytváranie geopolitických blokov, umelé nafukovanie ekonomík, alebo brexit, je tu príliš veľa neznámych rizík. To, čo aktuálne najviac vzbudzuje ostražitosť ekonómov, je snaha Donalda Trumpa cez clá, protekcionizmus a nižšie dane, za každú cenu vrátiť výrobu tovarov do USA. Otázne je, či sa tým príliš nepridusi svetový obchod a či by USA nemali ísť skôr cestou podpory technologickéj modernizácie, ktorá by obnovila americkú konkurencieschopnosť vo výrobných odvetviach. No uzavretím novej obchodnej dohody medzi USA, Kanadou a Mexikom americký prezident akoby získal nový vietor do plachiet.

Protekcionizmus v zahraničnom obchode predstavuje nesporné jedno z najväčších rizík pre svetovú ekonomiku. Problémom je obmedzovanie voľného obchodu tým, že krajiny vytvárajú individuálne obchodné dohody. Spojené kráľovstvo na konci marca 2019 pravdepodobne vystúpi z EÚ a nie je zatiaľ jasné, či sa vo vzájomnom obchode zavedú clá. Briti sa však už začínajú viac orientovať na Čínu. Úzke obchodné väzby sú aj medzi Čínou a Ruskom. Európa a USA sa snažia viac regulovať dovozy lacných a nekvalitných tovarov z Číny, pri ktorých sú pochybnosti o dodržiavaní autorských práv, čo ničí domácich výrobcov. Spojené štáty na čele s Donaldom Trumpom pritom dávajú najavo, že majú záujem o prebudovanie systému medzinárodného obchodu. Keby sa predstavy amerického prezidenta realizovali v praxi, môže to pribrzdiť EÚ aj ďalšie ekonomiky.

OBCHODNÉ VOJNY SÚ „NAJVÄČŠÍM ZABIJAKOM DÔVERY“

Na záver si môžeme položiť otázku. Keďže voľný obchod dlhé roky vo svete presadzovali práve Spojené štáty americké, prečo súčasný prezident Donald Trump otočil americkú obchodnú politiku a začal presadzovať zavádzanie cieľ a bilaterálne obchodné dohody?

Donald Trump patrí v rámci republikánskej strany k menšine, ktorá má bližšie k izolacionizmu. Vieme však, že mnohostranné obchodné dohody podporujú aj širšie bezpečnostné, politické a hospodárske prepojenia. Koherentná zahraničná politika si preto vyžaduje rovnováhu medzi otázkami bezpečnosti, politickými rámcami a silnými obchodnými väzbami. Dvojstranné dohody vedú k väčšiemu tlaku a ústupkom jednej zo strán, znižovaniu investičných noriem, a koniec-koncov sú ľahšie manipulovateľné lobistami. Dá sa predpokladať, že cieľom amerického prezidenta je dosiahnutie lepších obchodných dohôd pre USA, ktoré považuje za kľúčové pre rozširovanie ekonomiky a vytváranie nových pracovných miest. Lenže USA už nie sú takou dominantnou ekonomikou silou, ako boli v druhej polovici 20. storočia.

Obchodná vojna, začatá zo strany USA, je „najväčším zabijakom dôvery“. Údaje OECD ukazujú, že rastúce clá môžu znížiť rast globálnej ekonomiky o 1,4 % a môžu viesť k strate 600-tisíc pracovných miest v USA... „Vedľajšou stratou“ colnej vojny môže byť aj oslabenie tradičného euro-amerického spoločenstva a Západu ako takého.

Daniel Šmihula, Viktor Borecký

.....

Aktuálna správa po uzávierke.

Počas summitu G20 v Argentíne sa 1. decembra 2018 stretli prezidenti Donalda Trumpa a Si Ťin-pching. Dohodli sa na 90-dňovom „prímerí“ v rámci ich obchodného sporu. USA súhlasili s odložením plánov na zvýšenie cieľ na čínske tovary v hodnote 200 mld. USD, ktoré malo nadobudnúť účinnosť od 1. januára 2019. Čína zasa súhlasila s nákupom „ešte nedohodnutého, ale veľmi významného objemu poľnohospodárskych, energetických, priemyselných“ a iných produktov z USA v záujme redukcie vysokého amerického obchodného deficitu voči Číne.

.....

• Str. 10: Harley-Davidson sa chystá presunúť časť svojej motocyklovej produkcie z USA v dôsledku rozrastajúcej sa obchodnej vojny prezidenta Donalda Trumpa s EÚ. Foto: cate_89.

Jeden deň diplomata

ESEJ

Diplomati nie sú roboti. Sú to ľudia z mäsa a kostí, ktorí vždy obhajujú vyšší či nižší štátny záujem, ale zároveň sa trápia všetkými okolnosťami pozemského života.

Predstava o diplomatoch, chodiacich v upnutých tmavých šatách po recepciách a verklíkujúcich oficiálne názory, je veľmi vzdialená realite. Áno, diplomat(ka) nesmie prenášať svoje osobné sentimenty do vystúpení v mene štátu, ale výnimočne môže. Pretože súčasťou medzinárodnej komunikácie je spontánnosť a schopnosť povedať veci ľudsky. Potom už záleží hlavne na tom, či sa podarí použiť vhodné slová na správnom mieste.

V Rade Európy v Štrasburgu som 11. júla 2002 povedal čosi, čo sa dá vysloviť iba jeden jediný raz v živote. Oficiálny zápis z rokovania na 804. zasadnutí Výboru delegátov ministrov (v preklade z francúzštiny) znie nasledovne.

Zástupca stáleho delegáta Slovenska (M. Igor Grexa) vyhlásil: „Ďakujem, pán predsedajúci. Dovoľte mi, napriek neskorej hodine, povedať dve veci. Predovšetkým by som chcel prejaviť úctu svojmu otcovi, ktorý prednedávnom zomrel. Veľmi by som chcel byť s ním, po návrate na Slovensko, po štyroch rokoch neprítomnosti a odliščienia spojených s mojim pobytom v Štrasburgu. Žiaľ, už to nebude možné. On ma potreboval. Teraz ja potrebujem jeho. Moje budúce stretnutie s otcom sa odsunulo „sine die“, z rozhodnutia niekoho, kto je najvyšším predsedom všetkých valných zhromaždení na tomto aj na druhom svete. A nanešťastie, každé odvolanie voči tomuto rozhodnutiu bude zamietnuté.

Pán predsedajúci, môj otec by nikdy neuveril, že sa o ňom bude hovoriť v tejto miestnosti. Jeho Európa bola Európa rozdelená, Európa nedôvery, Európa múrov a víz. Môj otec nikdy nevidel katedrálu v Štrasburgu, ani Trafalgar Square, ani Akropolu, ani múzeá Vatikánu. Ale úprimne – čo by som bol bez neho ja? Myslím si, že môj otec nikdy nemal naozajstnú predstavu o Rade Európy. Opýtal sa ma nezdadlo pred smrťou: „Čo to tam vymýšľate v Štrasburgu? Je to seriózne?“ Odpovedal som mu: „Otec, to je ťažká otázka, neviem či je to naozaj seriózne, ale viem, že dostávam v Štrasburgu dobrý plat.“

Otec dlho na mňa hľadel, však to poznáte pán predsedajúci, tým stareckým pohľadom, ktorý vás prebodne naskrz, a povedal bez

úsmevu: „Som rád za teba.“ Ale v jeho očiach nebolo odobrenie: bol rád za mňa, ale nebol rád, kto som. Jeho oči hovorili: „Ach, ďalší byrokrat! Aká škoda, však si mal predpoklady stať sa niekým lepším!“ Ako som mu mohol vtedy vysvetliť, že to naše vymýšľanie tu v Štrasburgu je o búraní múrov, tupých múrov z betónu, elegantných sklenených múrov, múrov z peňazí, extra sofistikovaných „high tech“ múrov, múrov zdedených, a niekedy aj vytvorených nami samými. On ale rozumel, otec, že múry sú odolné, že múry sa premiestňujú, transformujú, prezliekajú sa, že múry sa bránia, doboha!

Moja druhá myšlienka smeruje k vám, moji kolegovia a priatelia. Naozaj, keď raz budem starý, chorý a nostalgický, na čo si spomeniem pri myšlienke na Štrasburg? Určite nie na spisy a papiere. Spomeniem si na tváre a mená svojich kolegov, svojich priateľov. Na Karla Hogendoorna, ktorého uvediem menovite, a ktorý bol možno najlepší z nás všetkých a zostane mi v pamäti ako starší brat. Nikdy som mu to nepovedal, ale dnes cítim povinnosť to povedať, pretože moja Európa je už iná ako bola Európa môjho otca. Moja dnešná Európa, to ste vy. Nie je to Európa bukolická, priznávam, ale mám ju rád, a končím slovami, že bolo pre mňa veľkou čťou s vami spolupracovať.

Spätňý pohľad po rokoch? Asi to bolo príliš patetické, ale nezriekam sa oných slov. Spojil som ich so spomienkou na kolegu Karla, vysokého múdreho Holanďana so smutnými očami, predstaviteľa národa učiteľov a kazateľov, tuhého fajčiara, s ktorým sme si cez prestávky počas rokovaní neraz rozprávali o trampotách života: on o západných, ja o východných. Nuž a jedného rána, keď som trochu oneskorene prišiel do zasadacej miestnosti, všetci tam stáli a minútu mlčali – za Karla, ktorého v predvečer zniesla zo sveta choroba. Ale pri svojom vystúpení som myslel predovšetkým na otca. Daň z diplomatickej profesie sa platí aj tým, že cestujeme z cudziny na pohreby najbližších, ale nevieme ich objasť v posledných chvíľach života. Aj o tom môže vypovedať jeden deň zo života diplomata.

Igor Grexa

• Ilustračné foto:
Africa Studio /
shutterstock.

Súčasťou
medzinárodnej
komunikácie je
spontánnosť
a schopnosť
povedať veci
ľudsky.

BANQUE DE GRECE

Grécko ako ho nepoznáme

Nadšenie, ktoré sa objavilo v súvislosti s ukončením záchranu Grécka v auguste tohto roku, môže vytvárať dojem, že to najhoršie má za sebou. Vyhrané však zďaleka nemá – trápí ho vysoká nezamestnanosť, pokles životnej úrovne a desiatky rokov ťažkého splácania.

Krajinu slnka, pohostinnosti a nádherných piesočných pláží ešte čakajú mimoriadne náročné roky...

V Grécku si vlády tri desaťročia masívne požičiavali, aby mohli financovať štedré výdavky.

Grécky premiér Alexis Tsipras označil 20. august 2018 za „deň oslobodenia“ a „koniec modernej gréckej odysey“. V tento deň Grécko vystúpilo zo záchranného programu. Veritelia pomáhali osem rokov, v troch vlnách, zachraňovať zadlženú krajinu a nastavovali prísne podmienky. Gréci na vlastnej koži zažili krízu, ktorú možno prirovnať k veľkej hospodárskej kríze z roku 1929.

ČO SA VLASTNE STALO?

V Grécku si vlády tri desaťročia masívne požičiavali, aby mohli financovať štedré výdavky. Súčasne tolerovali rozsiahle daňové úniky a tajili rozpočtové deficity. Od prijatia eura mal štát ľahší prístup k pôžičkám a mňanie pokračovalo ešte bezstarostnejším tempom. Dôchodok na obyvateľa sa od vstupu do eurozóny v roku 2001 až do vypuknutia dlhovej krízy v roku 2010 zvýšil o takmer 300 %.

Podstatná časť rastu blahobytu však nespočívala v inováciách a raste produktivity, ale v explózii verejného dlhu. To isté platilo aj pre mzdy – v čase prudkého vzostupu, na rozdiel od produktivity, rástli obrovským tempom. Grécka minimálna mzda v čase rozmachu ekonomiky v minulom desaťročí vzrástla takmer o 70 % na 877 eur. Dôchodkový systém sa stal absolútne neudržateľný. Miera zadlženosti stúpila za roky rýchleho rastu z 90 na 140 % HDP. Bolo len otázkou času, kedy špirála pôžičiek a mňania verejných financií narazí na realitu.

Následkom hypotekárnej krízy, ktorá v roku 2008 „priplávala“ z USA, nielen Grécko, ale väčšina európskych štátov vykazovala deficit rozpočtu verejných

financií vysoko nad úrovňou troch percent HDP. Európska komisia to však mlčky tolerovala. Dôsledky uvoľnenia verejných financií boli hroživé. Dlhová kríza sa prevalila cez Írsko, zasiahla Portugalsko a Španielsko, a takmer položila na kolená Grécko.

POUČNÝ PRÍBEH GRÉCKYCH DÔCHODKOV

Výdavky na penzie v Grécku začali rásť už v deväťdesiatych rokoch. Vlády sa predhňali v tom, kto koľko pridá dôchodcom. Silné odbory dokázali vylobovať rôzne úľavy či úpravy pre svoj sektor, a tak sa systém stával čoraz viac komplikovaným a neprehľadným. Oficiálny dôchodkový vek bolo len číslo na papieri, do dôchodku sa chodilo omnoho skôr.

Štatistiky hovoria jasne: Gréci vynakladajú na dôchodky okolo 16 % výkonu ekonomiky, pričom priemer EÚ je okolo 8 %. Faktom zostáva, že grécka populácia starne a podiel ľudí nad 65 rokov tvorí až 20,5 % obyvateľstva. A tak je otázne aj to, kto utiahne bremeno gréckych dôchodkov. Zaujímavý je pohľad na tzv. pomer medzi počtom dôchodcov nad 65 rokov a počtom produktívnych ľudí v práci. V Grécku tento pomer dosahuje 31,6 percenta. To znamená, že na stovku gréckych zamestnancov pripadá 31 dôchodcov.

Najväčší odborový zväz INE–GSEE tvrdí, že priemerný mesačný grécky dôchodok je v súčasnosti 833 eur, pričom v roku 2009 to bolo 1350 eur. Od roku 2010, keď sa reformy začali, grécki dôchodcovia prišli o 48 % dôchodkov – najviac sa to dotklo ľudí, ktorí poberali dôchodky vo výške okolo dvoch tisíc eur. Na druhej strane, obavy premiéra Alexisa Tsiprasa ohľadom

• str. 12: Ilustračné foto: Alexandros Michailidis / Shutterstock.com.

• Str. 13: Dôchodcovia pred pobočkou Národnej banky, ktorú otvorili, aby im umožnili vybrať hotovosť do výšky 120 eur. Solún, 1. júla 2015. Foto: Ververidis Vasilis / Shutterstock.com.

ďalšieho znižovania dôchodkov sú oprávnené. Až polovica domácností je stále závislých na príjmoch od svojich starých rodičov a ich výška už nie je taká ako kedysi. Od krízy, keď grécka ekonomika stratila štvrtinu svojho výkonu, sú dôchodky pre mnohé rodiny dôležitým príjmom. To si uvedomuje aj vláda, ktorá aj vďaka tvrdému vyjednávaniu v Bruseli doma zbiera politické body.

KRÍZA NAŠARTOVALA ZMENY SYSTÉMU

Keď sa v roku 2016 medzinárodní veritelia dohodli s Gréckom na treťom záchrannom balíku vo výške 86 miliárd eur, jednou z kľúčových podmienok bola reforma dôchodkového systému. Práve tento bod narazil na odpor gréckej vlády. Veritelia z Trojky (EK, Európska centrálna banka a Medzinárodný menový fond) však trvajú na tom, že škrt v dôchodkovom systéme sú nevyhnutné.

V dôsledku toho sa predlžil vek odchodu do dôchodku a penzie sa znížili o 50 %. Dnes má cca 40 % dôchodcov penziu nižšiu ako 660 eur mesačne. Navyše, pri dvadsaťpercentnej nezamestnanosti mnohí dôchodcovia z toho živia deti a vnúčatá. Mzdy sa znížili o 30 %, desaťtisíce štátnych zamestnancov prišli o prácu. Nezamestnanosť zasiahla štvrtinu obyvateľstva. V dôsledku prepustenia tisícov zamestnancov a zníženia plátov sa dopyt po tovare a službách podnikateľov znížil, čo spôsobilo rastúcu špirálu ďalšieho prepúšťania. Dane sa zvýšili a sociálna podpora tých najchudobnejších klesla, ale výdavky na obranu krajiny zostali nedotknuté, rovnako ako daňový základ elity, ktorá si prelievala peniaze do daňových rajov.

ZÁPAS S KLIENTELIZMOM A KORUPCIOU

V Grécku prevláda „klientelistický model“ verejnej správy, ktorý je postavený na silných rodinných a politických väzbách na všetkých úrovniach, s cieľom získať pracovné miesta vo verejnom sektore a lukratívne obchodné príležitosti. Krajina musí pokračovať v reformách, zmeniť kultúru a správanie. Štrukturálne zmeny sa musia dotknúť aj vzdelávania. Nesúlad medzi potrebami trhu práce a prekonanými univerzitnými

osnovami prispel k tomu, že Grécko má síce vysokovzdelenú pracovnú silu, ale prevažne nezamestnanú.

Krajinu dodnes trápi korupcia. Jeden z najväčších korupčných škandálov v novodobých dejinách Grécka vypukol vo februári tohto roka. Jeden z predstaviteľov vlády ho označil za „najväčší škandál od založenia gréckeho štátu“. V afére lietajú obrovské peniaze, ktoré švajčiarsky farmaceutický gigant Novartis (61. najväčšia firma na svete, vyrába lieky ako Voltaren, Teraflu, či Orofar) údajne platil najvyšším gréckym politikom. Bývali premiéri a ministri prijímali miliónové úplatky a na oplátku mali schvaľovať premršené ceny za štátny nákup liekov.

STARTUPY NÁDEJOU EKONOMIKY

Grécko malo vždy dosť múdrych mozgov, ale celé generácie videli ako jediný cieľ prácu vo verejnom sektore. Slušný plat, práca na celý život, skorý dôchodok. To však už neplatí. Platy vo verejnej správe klesli o 40 % a dôchodky sú dosť neisté. Okrem zmeny legislatívneho prostredia a odbúravania byrokracie, je ďalšou veľkou výzvou zmeniť myslenie Grékov. Hovorí sa, že je to ovplyvnené posttotalitnou antikapitalistickou klímou v 70-tych rokoch, keď slovo podnikanie bolo považované za nadávku.

Kríza v Grécku podnietila rozvoj startupovej ekonomiky tým, že obmedzila tradičné formy zamestnanosti – v štátnych a rodinných podnikoch. „Startupy“, ktoré boli pred desiatimi rokmi prakticky neznáme, dnes vytvárajú pracovné miesta a pomáhajú zastaviť únik mozgov do zahraničia. Súkromné databázy uvádzajú, že v Grécku je približne 1100 fungujúcich startupov.

Práve startupy sú nádejou gréckej ekonomiky. Príkladom úspešnej startupovej spoločnosti je TaxiBeat, ktorá v roku 2011 prišla s mobilnou aplikáciou, umožňujúcou taxikárom zverejniť svoju polohu a zvýšiť tak dostupnosť pre svojich taxikárov. Neskôr túto aplikáciu pre mobilné telefóny odkúpil Daimler Benz Group (Mercedes) za viac ako 40 miliónov eur. Odvtedy startupový ekosystém v Grécku zaznamenal obrovský boom.

• Hore: Ľudia tancujú tradičné tance pred sochou Alexandra Veľkého počas protestu, súvisiaceho so spormi okolo nového názvu Macedónska. Solún, 30. júla 2018. Foto: Giannis Papanikos / Shutterstock.com.

Grécko je naším prirodzeným partnerom pri angažovanosti v krajinách západného Balkánu.

• Grécky premiér A. Tsipras (vpravo) víta svojho macedónskeho náprotivka Z. Zaeva v obci Psarady pred podpísaním dohody o novom názve Macedónska. Prespes, Grécko, 17. júna 2018. Foto: Ververidis Vasilis / Shutterstock.com.

ENERGETICKÝ UZOL JUHOVÝCHODNEJ EURÓPY

Grécko v posledných rokoch otvára svoj energetický trh, pričom práve energetika je jednou z najsľubnejších oblastí na prilákanie nových investícií do krajiny. Zámer stať sa európskym energetickým centrom je preto súčasťou stratégie budovania Grécka ako piliera regionálnej stability.

V súčasnosti Grécko prevádzkuje jeden terminál na skvapalnený zemný plyn (LNG) na ostrove Revithoussa v zálive Megara, kde sa plánuje navýšenie jeho súčasnej kapacity z 5 na zhruba 7 miliárd m³/rok zemného plynu. Terminál LNG Revithoussa poskytuje krajine flexibilitu pri dovoze zemného plynu z viacerých zdrojov na miestny trh. Zároveň Grécko plánuje vybudovanie ďalšieho LNG terminálu pri meste Alexandroupolis v severnom Grécku s kapacitou 6,1 miliardy m³/rok. Nový terminál, ktorý budujú v spolupráci s USA, má rovnako za cieľ znížiť závislosť gréckej ekonomiky na dodávkach plynu od jedného dodávateľa.

Dovoz LNG z USA bude zohrávať dôležitú úlohu pri diverzifikácii dodávok plynu v Grécku a Európe. Výstavbou nového terminálu by Grécko mohlo celkovo získať importnú kapacitu LNG až 13 miliárd m³/rok a byť tak o krok bližšie k ambícii stať sa plynovým „hubom“ (rozbočovačom) juhovýchodnej Európy. Firma Gastrade, prevádzkovateľ projektu Alexandroupolis, má v pláne prepojiť LNG terminál s plánovaným plynovým interkonektorom medzi Gréckom a Bulharskom (IGB). Oba projekty by mali byť sprevádzkované v roku 2020. LNG zariadenie je navrhnuté tak, aby fungovalo spoločne s plánovaným IGB, ktorý má dodávať azerbajdžanský plyn cez infraštruktúru TANAP a TAP do juhovýchodnej Európy. LNG Alexandroupolis smeruje hlavne na trhy Bulharska, Rumunska, Srbska, Macedónska (FYROM), Maďarska a Ukrajiny. Zároveň priťahuje záujem napríklad USA, Cyprus, Izrael, Kataru a Alžírsku ako potenciálnych dodávateľov.

Geografická poloha Grécka na energetickej mape podporuje úlohu Grécka ako európskeho energetického uzla, ktoré vďaka transeurópskemu potrubiu, grécko-bulharskému prepojeniu a zariadeniam LNG, bude schopné prepravovať rôzne zdroje energie do Európy, vrátane možného dovozu plynu LNG zo Spojených štátov. Grécko sa tak môže čoskoro stať vplyvným hráčom v európskej energetike.

PILIER STABILITY V NESTABILNOM REGIÓNE

Grécko je naším prirodzeným partnerom pri angažovanosti v krajinách Západného Balkánu. Zdieľame názor, že všetky tieto krajiny by mali mať európsku perspektívu a pokračovať na ceste k členstvu do EÚ a výhľadovo aj k členstvu v NATO. Krajina má zásadný vplyv v regióne, kde zanecháva rozpoznateľnú politickú, ale aj hospodársku stopu. Dialóg s Albánskom, ale hlavne historická dohoda z Prespes z júna tohto roka medzi Aténami a Skopje, môžu slúžiť aj ako model riešenia sporov.

Dvojstranná relácia s Macedónskom (FYROM) je vysoko citlivá. Spor medzi Aténami a Skopje pretrvával od rozpadu bývalej Juhoslávie. Grécko nesúhlasilo s názvom Macedónsko, pretože sa zhoduje s názvom historického severogréckeho regiónu. Atény to dávali do súvislosti s možnými územnými nárokmi zo strany Skopje a namietali, že Macedónsko tým uzurpuje staroveké a antické grécke dedičstvo. K reštartu rokovaní medzi Aténami a Skopje došlo v decembri 2017. Premiéri oboch krajín Alexis Tsipras a Zoran Zaev deklarovali politickú vôľu nájsť kompromisné riešenie, otvoriť tak Macedónsku cestu do EÚ a NATO a Aténam pomôcť stabilizovať bezpečnosť v regióne. Po 27 rokoch sa napokon dvaja susedia zhodli na novom názve Republika Severné Macedónsko. Macedónsky parlament schválil v druhom čítaní 4 dodatky k Ústave, ktoré smerujú k zmene názvu krajiny, pričom finálne hlasovanie sa očakáva v januári 2019.

Druhou stranou mince je diplomatická roztržka a napätie vzťahy medzi Gréckom a Ruskou federáciou. Dôvodom je rozhodnutie gréckej vlády vyhostiť ruského diplomata a dvoch ďalších nevypustiť do Grécka po tom, čo sa údajne snažili nekalými praktikami podporovať nálady v Grécku smerujúce k odmietnutiu Dohody medzi Aténami a Skopje o novom názve Macedónska. Pritom Grécko patrí medzi krajiny, ktoré voči Moskve presadzujú vlastný kurz, a to aj napriek súčasnej kríze vzťahov medzi EÚ a Ruskom. Grécko patrí medzi najväčších spojencov Ruska v EÚ, podporuje nielen zmenu kurzu v otázke protiruských sankcií, ale po

otrave bývalého ruského agenta Sergeja Skripaľa v Spojenom kráľovstve odmietlo vyhostiť ruských diplomatov, ako to urobila na znak solidarity väčšina členov EÚ.

ŠARÍJA VERZUS EURÓPSKE PRÁVO

Kultúrne dedičstvo gréckeho národa sa nesie v znamení niekoľkostoročného odboja proti tureckému útlaku a islamizácii každodenného života. Napriek tomu grécky parlament až v januári roku 2018 schválil zákon, ktorým obmedzil platnosť islamského práva šaría a islamských súdov, pôsobiach v pohraničnom regióne v západnej Trácii, kde žije asi 100-tisícová moslimská menšina. Zákon zrušil pravidlá, zavedené pred vyše 90-timi rokmi. Grécko súhlasilo, aby moslimovia, žijúci v Trácii, používali právo šaría výmenou za to, že sídlo pravoslávneho patriarchu zostane v Istanbuli.

Nová legislatíva dáva vo všetkých súdnych prípadoch prednosť gréckym súdom. Dôvodom bola sťažnosť moslimky z mesta Komotini v prípade sporu o dedičstvo, ktorou sa zaoberal Európsky súd pre ľudské práva. Ešte v roku 2000 súd v Tébach rozhodol, že každý občan Grécka sa môže slobodne rozhodnúť, či sa obráti na civilné súdy, alebo na muftiho (najvyšší moslimský duchovný, ktorý rozhoduje o nábožensko-právnych otázkach a vysvetľuje šariju, islamské právo) a prvýkrát umožnil žene z tráckej moslimskej komunity použiť občiansky zákonník.

V roku 2008 zdedila 60-ročná Molla Salí celý majetok manžela na základe jeho testamentu. V islame je však závet zakázaný a žena nemôže po mužovi zdediť celý majetok. Rodina zosnulého teda dedičské konanie napadla a žiadala dedenie podľa šarie. Molla Salí sa obrátila na súd, ktorý síce rozhodol v jej prospech, no v roku 2013 grécky najvyšší súd rozhodol, že

moslimská menšina musí riešiť dedičstvo podľa šarie. Prípadovej vdovy sa tak dostal až na Európsky súd pre ľudské práva do Štrasburgu, ktorý rozhodol v jej prospech.

KRAJINA ČELÍ ENORMNÉMU MIGRAČNÉMU TLAKU

Determinantom súčasných vzťahov medzi Gréckom a jeho východným susedom Tureckom je zápas o dominantné postavenie v Stredozemnom a Egejskom mori. Kľúčovým ostrovom na dosiahnutie takého postavenia v Stredozemnom mori je Cyprus. Ten sa stal dôvodom vojenského konfliktu, ku ktorému došlo v roku 1974. Ďalší spor potom hrozil v roku 1996. Práve pre Cyprus, ktorý je rozdelený na tureckú a grécku časť, boli dlhodobo pozastavené prístupové rokovania medzi EÚ a Tureckom.

Najkritickejšia situácia je však momentálne v Egejskom mori. K ďalšiemu zhoršeniu vzájomných vzťahov medzi Tureckom a Gréckom prispel pokus o puč v Turecku z júla 2016, po ktorom osem vojenských dôstojníkov utieklo do Grécka. Neskôr Najvyšší grécky súd zamietol žiadosť Turecka o ich vydanie, čo sa stretlo s veľmi negatívnou reakciou Ankary. Turecký prezident Recep Tayyip Erdoğan dokonca zašiel až tak ďaleko, že počas oficiálnej návštevy Grécka v decembri roku 2017 spochybnil zmluvu z Lausanne podpísanú v roku 1923, ktorá vymedzila turecko-grécke hranice.

Grécko je krajinou, ktorá čelí mimoriadne mu migračnému tlaku. Migračné cunami predtroma rokmi prekvapilo svojim rozsahom, každoročným opakovaním a predovšetkým ničivými následkami s kumulatívnym účinkom. Na grécke ostrovy Lesbos a Kos naďalej prichádzajú z Turecka cez Egejské more ďalší a ďalší migranti. Krajina nebola na tento nápor pripravená a EÚ si po ťažkej skúsenosti uvedomila, že migračná kríza nie je problémom len niektorých krajín, ale je problémom celej Únie, ktorá potrebuje na jej riešenie prijať komplexný prístup.

JE GRÉCKO Z NAJHORŠIEHO VONKU?

Grécka dlhová kríza a z nej vyplývajúci chaos v celej Európskej únii nás logicky núti klásť si otázku, či sa z toho Európa poučila a či bude pripravená čeliť budúcim šokom. Kríza v Európe ukázala, že najmä ekonomiky na juhu nie sú v poriadku. Grécko bolo na pokraji bankrotu. Situáciu sa podarilo ako-tak zvládnuť, vďaka pôžičkám vo výške takmer 300 miliárd eur od európskych veriteľov a Medzinárodného menového fondu. Nadšenie, ktoré sa objavilo v súvislosti s ukončením záchranného programu Grécka v auguste tohto roku, môže vytvárať dojem, že krajina má to najhoršie za sebou. Vyhrané však zďaleka nemá – trápí ju vysoká nezamestnanosť, pokles životnej úrovne a desiatky rokov ťažkého splácania. Viac ako to, že Gréci falšovali štatistiky, vyplácali si vysoké dôchodky a štedré platy vo verejnej sfére, je zaujímavá skutočnosť, že banky v eurozóne im na to ochotne požičiavali peniaze. Grécka kríza nastavila zrkadlo fungovaniu eurozóny.

V krajine prebieha privatizácia, ktorá má zabezpečiť čiastočné splatenie dlhu, ale pre nashartovanie hospodárskeho rastu je kľúčové znížiť nezamestnanosť, pritiahnuť zahraničných investorov, zreálniť daňové zaťaženie, bojovať s daňovými únikmi a s korupciou. Najrýchlejšie sa zorientovala Čína, ktorá využila grécku krízu na ďalší ekonomický prienik do Únie a výhodne v Grécku sprivatizovala najväčší prístav Pireus, kde čínska prepravná spoločnosť COSCO získala 51-percentný podiel.

Grécko, krajinu slnka, pohostinnosti a nádherných piesočných pláží čakajú mimoriadne náročné roky, ale dôsledky roztrieštenosti gréckej politickej scény, ktorá stále hľadá recept na to, ako efektívne reagovať na situáciu spolu s nezodpovedným riadením krajiny v minulosti, si tak odnesie nielen súčasná generácia Grékov.

Iveta Hricová, veľvyslankyňa SR v Gréckej republike a kolektív

• Nakladacia stanica a nákladné terminály v prístave Alexandropoulise. Foto: fritz16 / Shutterstock.com.

Prečo Briti požiadali EÚ o rozvod?

Európa sa dnes nachádza na rázcestí, z ktorého sa Spojené kráľovstvo rozhodlo kráčať odlišnou cestou, než zvyšok Únie. Skúsme sa pozrieť na dôvody, ktoré Britov viedli k tomuto zásadnému rozhodnutiu.

Prvá svetová vojna bola aj pre Veľkú Britániu devastačná. Napriek tomu, že na jej ostrovnom území sa priamo nebojovalo, stála vyše milióna životov poddaných vtedajšieho Britského impéria a ďalších vyše poldruha milióna zranených. Pieta k obetiam Veľkej vojny, ku ktorým sa postupne pridávali obeť z ďalších vojnových konfliktov s účasťou Spojeného kráľovstva, pretrvávajú dodnes, ľudia v novembri prispievajú na charity veteránov a nosia na klope symbol červeného makového kvetu. Tento rok, kedy si pripomíname storočnicu konca prvej svetovej vojny, je osobitne symbolický a poznačený veľkými spomienkovými aktivitami.

Naše veľvyslanectvo v Londýne prispieva k týmto oslavám prezentáciami nového anglického prekladu Krvavých sonetov od veľkána slovenskej literatúry Pavla Országha Hviezdoslava. Potom, ako výtlačok č. 3 v červenej koženej väzbe prijala kráľovná Alžbeta II., boli sonety prezentované na mnohých miestach Spojeného kráľovstva a v susednej Írskej republike. Nejde, samozrejme, len o uvedenie tohto mimoriadneho klenotu svetovej poézie do povedomia v anglosfére prostredníctvom brilantného prekladu írskoho literáta Johna Minahaneho, žijúceho dlhé roky na Slovensku, ale aj o pripomenutie, že Veľká vojna bola skutočne svetová – bojovalo sa nielen tam, kde boli britské jednotky, ale aj na iných frontoch, vrátane územia Slovenska.

Ďalším motívom je pripomenúť si cenu mieru. Lebo skutočnosť, že na našom kontinente, s výnimkou niekoľkých lokálnych konfliktov, už celé desaťročia nebojujeme, je vskutku mimoriadna. Je to výsledok cieľavedomého budovania mierovej európskej architektúry – priestoru stability a prosperity, v centre ktorého stojí Európska únia. Dnes sme na rázcestí, z ktorého sa Spojené kráľovstvo rozhodlo kráčať odlišnou cestou, než zvyšok Únie. Skúsme sa pozrieť na dôvody, ktoré Britov viedli k tomuto zásadnému rozhodnutiu.

BRITÁNA PATRILA K NAJAKTÍVNEJŠIM ČLENOM

Postoj obyvateľov Spojeného kráľovstva k Únii sa nedá zovšeobecniť. Vždy vždy závisí od vedomostí a skúseností konkrétneho človeka. Ďalším dôležitým faktorom je podvedomie a intuícia, s ktorými sa v dnešnej digitálnej dobe dá veľmi efektívne manipulovať. V Spojenom kráľovstve žijú milióny ľudí, ktorí poznajú dejiny, ťažké povojnové roky, rozpad Britského impéria, hospodárske recesie. Jedna z nich priviedla krajinu k záujmu pripojiť sa k jednotnému trhu.

Členstvo Spojeného kráľovstva v Európskom hospodárskom spoločenstve (EHS) od roku 1973 bolo obojstranne prínosné a hrubý domáci produkt krajiny trvale rástol. Pochopili to aj voliči v prvom referende o pokračovaní členstva v EHS v roku 1975, kedy sa dvojtretinovou väčšinou vyjadrili v prospech zotrvania v Únii. Británia sa stala jedným z najdôležitejších, najaktívnejších a preroformných krajín bloku, vnášajúc do každodenných politických rozhodnutí popri tvrdom presadzovaní britských záujmov aj príznačný *common sense*, čiže jednoducho zdravý rozum. Ten sme vnímali aj v ich razantnej podpore vstupu krajín spoza železnej opony do EÚ. Británia bola nielen podporovateľom nášho vstupu, ale aj našim vzorom, kritickým mentorom, a následne rešpektovaným partnerom a spojencom. V tom čase nám veľmi záležalo, aby sme poznali názory Spojeného kráľovstva a prispôbovali im aj naše politické kroky.

- Ilustrácia hore: Gutzemberg / Shutterstock.
- Dole: V predvečer výročia úmrtia Pavla Országha Hviezdoslava, 7. novembra 2018, pribudla do zbierok Britskej knižnice (The British Library) zbierka Krvavých sonetov v anglickom preklade. Publikáciu odovzdal predstaviteľom druhej najväčšej knižnice sveta veľvyslanec SR v Londýne Ľubomír Rehák. Medzi prítomnými bol aj John Minahane, prekladateľ Krvavých sonetov, ktorý sa narodil a vyrastal v Írsku (na snímke).

SYSTEMATICKÉ ÚTOKY OPOZÍCIE A MÉDIÍ

Toto je jedna strana mince. Na tej druhej stojí skupina obyvateľstva, ovplyvňovaná negatívnym vnímaním európskej integrácie ako čohosi, čo oslabuje stáročnú suverenitu a slávu Britského impéria. Pre nich je koncept organizovanej medzištátnej spolupráce a nevyhnutného presunu časti rozhodovacích právomocí na nadnárodné spoločné inštitúcie neprijateľný. Ak by sídlili v Londýne, bolo by to snáď ľahšie stráviteľné, ale Brusel sa, vďaka systematickým útokom časti politickej scény a médií, stal pre občana synonymom cudzej nadvlády nad britskými záležitosťami. Tu sa, okrem povrchného schematizmu, pohybuje aj vo vysoko emočnej rovine, pre ktorú sú fakty oveľa menej dôležité, než intuícia či historické vedomie.

Povedzme si pravdu, že vzťahy Albiónu s kontinentom boli v dejinách skôr komplikované, než priamočiare a nedôvera na úrovni podvedomia sa len ťažko búra. V takej situácii, a pri všeobecne nízkej informovanosti o realitách, je pomerne jednoduché kultivovať nevraživosť a nedôveru, či budovať vzdušné zámky aké by všetko mohlo byť, keby nebolo bruselskej brzdy. Kariéru na tomto prítlačlivom, i keď prakticky málo prínosnom koncepte, si postavili nielen rešpektovaní politici, ale aj mnohé médiá, hlavne tie s mimoeurópskym vlastníckym pozadím. Táto svojím spôsobom občianska vojna o filozofii smerovania Spojeného kráľovstva, našťastie bez rínčania zbraní, pokračuje už takmer 50 rokov.

VEČNÉ PRAVDY SA NACHÁDZAJÚ U KLASIKOV

Až doposiaľ som sa úspešne vyhol použitiu sloganizmu, ktorý dnes zásadne ovplyvňuje spoločenské dianie v Spojenom kráľovstve. Slovo brexit svojou jednoduchosťou prevládalo iné návrhy na označenie procesu, ktorý vyviaže Spojené kráľovstvo z dohôd, formujúcich Európsku úniu. Nejde o prvý proces, v ktorom sa Británia raz približuje a potom zase izoluje od veľkej európskej pevniny, dejiny zaznamenávajú celý rad takýchto posunov, počínajúc od

Rimanov. V niektorých prípadoch emancipácia prinášala pozitívne impulzy a pokrok, inokedy dobu temna a stagnácie.

Ako sa prejaví súčasné brexitové cvičenie je vo hviezdach – dnešný svet je natoľko komplikovaný, že žiadne projekcie budúcnosti nie sú jednoznačné. Na Britoch je však zaujímavé, že sa novému stavu prispôbili, prevažne akceptujú brexit ako vôľu väčšiny, i keď je naďalej dosť takých, ktorí nahlas prejavujú svoj nesúhlas s izoláciou od prirodzených partnerov, nech by sme ju nazvali akokoľvek vzletne.

Hľadajúc príčiny súčasného stavu môžeme spoločne s našim vyššie citovaným klasikom parafrázovať ako otázku, tak aj odpoveď:

*„Kto zapríčinil tento úpadok,
zostavenie, ždovčenie mravov?
Čo ľudstvo viedlo s ducha veľičarou
vbráť do bahna?..“*

*...Ech, sebecko! To! A niet nad obavou
tou žit'azit' vojsk, rekov po dnešok...“*

Hviezdoslav síce takto premýšľal o mašinérii svetovej vojny, jeho analýza je však nadčasová a sedí aj na súčasný vývoj.

CAMERONOVA STÁVKA PODCENILA NÁZORY VOLIČOV

Moja diplomatická misia v Londýne sa začala krátko po parlamentných voľbách, v ktorých dostali konzervatívci opätovne šancu vládnuť väčšinovo. Staronový premiér David Cameron splnil jeden z predvolebných sľubov a vyhlásil referendum o členstve v EÚ, s cieľom zastaviť postupné štiepenie torýovcov v tejto zásadnej otázke. Očakávanie vychádzalo z tradičného správania sa anglického voliča, ktorý síce demokraticky vyjadrí svoj často aj radikálny postoj, pri hlasovaní sa však bude držať zdravého rozumu a preferencie zachovať možno nedokonalý, ale predvídateľný status quo pred neistotou. Podarilo sa to v prípade referenda o škótskej samostatnosti v roku 2014 a malo to vyjsť aj v referende 2016.

Na prvý pohľad stávka s prijateľnou mierou rizika však nezohľadnila, respektíve podcenila

niekoľko zásadných okolností. Tou hlavnou bola skutočnosť, že referendum ako šancu na zmenu sa rozhodli využiť protieurópske sily masívnou negatívnou kampaňou. Kým vládna kampaň v prospech zotrvania v EÚ sucho zvyšovala nesporné benefity členstva, sama si protirečila kritickými komentármi k prebiehajúcim rokovaniam s EÚ, čo jej na hodnovernosti rozhodne nepridávalo. Rokovania s Bruselom mali ultimatívny kladením požiadaviek prieniesť Spojenému kráľovstvu podobný rozsah ústupkov, aký dosiahla premiérka Margaret Thatcherová, keď od roku 1985 vyrokovala britský rabat, výrazne znižujúci britský príspevok do spoločného rozpočtu Únie. To malo potom primäť britských voličov, aby blaho-sklonne súhlasili so zotrvaním v EÚ.

Európska rada bola pripravená pomôcť premiérovi a urobiť isté korekcie – celý európsky projekt je v neustálom vývoji a zdokonaľovaní. Rozhodne však nebola vôľa vyrobiť zo Spojeného kráľovstva privilegovaného člena, s malými povinnosťami a vyššími právami než majú ostatní – už vtedy bolo Spojené kráľovstvo krajinou s najväčším počtom výnimiek zo spoločných politik EÚ. Výsledok referenda 23. júna 2016 už len reflektoval hlbokú frustráciu a nespokojnosť britského obyvateľstva so súčasným stavom, ktorému malo ako *panacea*, čiže zázračný všeliek, pomôcť vystúpenie z EÚ. A ľud verí tým, ktorí ho oslovia zdanlivo jednoduchými receptami – to je dôležité pravidlo dnešných politických technológií. Pritom aj brexitersky exminister zahraničných vecí Boris Johnson počas návštevy v Portugalsku v októbri 2017 priznal, že nikdy nevidel väčšie jablko sváru vhoďené do britského života, ako brexit.

POJEM MIGRÁCIE JE V BRITÁNII ZAVÁDZAJÚCI

Európska únia sa v rokoch 2015 – 2016 nachádzala v kritickej situácii – hľadala spôsoby, ako riešiť zdanlivo spontánny prienik stoviek tisícov utečencov a ekonomických migrantov na územie členských štátov Únie. Jednou

- Tím „hlasujte za odchod z EÚ“, Worcester, Veľká Británia, máj 2016.
Foto: Jakub Junek / Shutterstock.com.
- Protest za druhé referendum o brexite. Londýn, 20. októbra 2018.
Foto: Gina Power / Shutterstock.com.

**Európska
konštrukcia
síce nie je
ideálna, ale
je to zatiaľ
to najlepšie,
čo sme boli
schopní
vybudovať
v záujme
spoločného
mieru
a prosperity.**

• Skupina migrantov a utečencov čaká na odchod z tábora, povestnej džungle v Calais, Francúzsko, november 2016. Foto: Edward Crawford / Shutterstock.com.

- z cieľových krajín migrantov bolo práve Spojené kráľovstvo. Vďaka prírodnej hrádzi Lamanšského prielivu bolo obliehané len z územia Francúzska – povestná džungľa v prístave Calais bola predmetom každodenných debát a obáv britskej verejnosti. Celkom prirodzene to využili zástancovia brexitu.
- Čo je však prirodzené z politologického hľadiska, nie je už celkom v poriadku z pohľadu etiky. Referendová kampaň pro-brexitový tábor konzervatívcov a podobne zamerané médiá (lebo práve konzervatívci boli tou zásadnou silou, ktorá ovplyvnila výsledky, nie marginálna protieuroópska Strana nezávislosti Spojeného kráľovstva UKIP) pojali ako sociologický projekt, cielene mieriaci na témy, frustrujúce obyvateľstvo. Migrácia bola interpretovaná ako najakútnejší problém Británie, ktorý sa nedá vyriešiť inak, než vystúpením z EÚ.
- Pojem migrácie v Spojenom kráľovstve je pritom veľmi zavádzajúci. Za migranta je označovaný občan EÚ, využívajúci právo na slobodu pohybu, rovnako ako ekonomický prisťahovalec z tretej krajiny, utečenec, ale aj zahraničný študent, ktorý je dočasne na štúdiách v Británii. Ekonomický rozvoj na Britských ostrovoch skutočne stimuloval vysoký príliv motivovaných zamestnancov z iných štátov Únie, vrátane Slovenska. Práce vo všetkých oblastiach bolo dosť, platy oveľa vyššie než doma, sociálne zabezpečenie mimoriadne štedré. Medzi prisťahovalcami sa, prirodzene, nachádzalo aj isté percento ľudí so sklonsmi k trestnej činnosti, v porovnaní s kriminalitou medzi miestnou populáciou však bolo štatisticky nižšie. Hoci príspevky občanov EÚ do rozpočtu boli vyššie, než v prípade britských občanov – a čerpanie benefitov naopak nižšie, dominoval negatívny naratív, ako zahraniční zamestnanci z EÚ berú prácu domácim, vytvárajú tlak na sociálne služby a benefity, školstvo a zdravotníctvo, zhoršujú bezpečnostnú situáciu. V situácii, keď túto rétoriku začali bez škrupúl používať politici aj novinári, ľudia prestávali pociťovať zábrany tradičnej britskej politickej korektnosti. Šokujúcim mementom bola fanatická vražda poslankyne Jo Coxovej, ktorá aktívne kampaňovala za zotrvanie v EÚ. Slová „Britain first“ boli posledné, ktoré počula z úst pomäteného vraha.

BREXITÉRI NASTOĽOVALI KONTROVERZNÉ TÉMY

Argument doplácania Británie na členstvo v EÚ bol ďalším spúšťačom podráždených reakcií voličov. Notoricky známy je propagandistický slogan na autobuse konzervatívnych brexitérov, ktorý hlásal (opäť nepravdivú informáciu), že každý týždeň odchádza z britského rozpočtu do Bruselu 350 miliónov libier, ktoré sa po brexite použijú na NHS – podfinancovaný systém verejného zdravotníctva. Zámer sa podaril – veľa priemerných anglických voličov (pretože brexit bol a ostáva témou prevažne Anglicka a čiastočne Walesu, kým v Londýne, Škótsku a Severnom Írsku je vnímaný väčšinou ako negatívny proces) je ešte aj dnes úprimne presvedčených, že Európska únia žije hlavne z britských príspevkov. Odmietajú vnímať hlasy, predvídajúce vážne hospodárske komplikácie krajiny po brexite. Neprekáža im ani to, že na brexit doplatia výnosné finančné služby v londýnskej City – tie ich tiež iritujú svojim bohatstvom. Skutočnosť, že v City generujú významnú časť prostriedkov na ich dôchodky, podpory a ďalšie fungovanie štátu nezvýrazňujú, lebo to nezapadá do ich konceptu.

Tretou významnou témou, ktorou si tábor brexitérov podchytil voličov, bola štátna suverenita a návrat kontroly Spojeného kráľovstva z Bruselu do Westminsteru. Táto téma bola zrejme najkontroverzejšia. Využívajúc nízke znalosti o Únii bolo jednoduché tvrdiť, že EÚ riadi gang nevolených úradníkov, ktorí zámerne spôsobujú Británii škody a bránia jej rozvoju, zámerne bola prehánaná miera ovplyvňovania britských štátnych záležitostí z Bruselu. Všeobecne platí, a to nielen pre britskú politiku, že z akýchkoľvek problémov je obviňovaná amorfná EÚ, ktorá sa nijako nebráni, kým pozitívny prínos spoločných európskych politík je prezentovaný ako zásluha národných politikov.

EÚ SI KOLAPS SVOJHO PARTNERA NEŽELÁ

Keď som sa v rozhovoroch s brexitérmi pýtal, či pokladajú za nedemokratický prvok v Bruseli napríklad legítimne zvolenú britskú premiérku, spolurozhodujúcu v Európskej rade, alebo britských poslancov Európskeho parlamentu zvolených v európskych voľbách, alebo nominovaných zástupcov demokraticky zvolených vlád so sekundárnou legitimitou v Európskej komisii, odpoveď som nedostal. Moje otázky opäť raz nezapadali do nastavenej schémy a presvedčení o vlastnej pravde. Niektorí predsa musí byť zodpovední za smernice o zakrívení banánov a uhoriek a iné absurdity z bruselskej dielne. Ľudia tiež nemali predstavu o normotvorbe EÚ, akoby sa Briti nesmeli zúčastňovať na prípravách a schvaľovaní európskej legislatívy a boli plne závislí od svojvôle démonického Bruselu. Žiadne podozrenie z klamstiev nevyvolávali ani tézy, že Únia bráni Británii rozvíjať zahraničný obchod – to všetko pri dlhoročne vysokých tempách rastu britského obchodu napriek, či skôr vďaka spoločnej obchodnej politike EÚ. Spôsobilosť uzatvárať vlastné obchodné zmluvy (čo EÚ svojim členom pochopiteľne neumožňuje) bola vyzdvihnutá ako základný benefit vystúpenia z EÚ. Čo v tomto prípade dodať – len popriať britským priateľom úspešné rokovania.

Tieto priania nie sú vôbec myslené ironicky. Európska únia si určite nepraje kolaps Spojeného kráľovstva – svojho bezprostredného suseda a významného obchodného partnera. A to ani napriek tomu, že svojím vystúpením z EÚ oslabuje nielen seba, ale aj celú Úniu. Britská strana však nemôže očakávať, že na brexit bude Únia reagovať

ústupkami, ktoré zásadne narušia fungujúci koncept spoločného trhu a exkluzivity klubu, do ktorého každý člen prispieva podľa svojho bohatstva, zdieľa spoločný profit a solidárne sa delí s ostatnými. Nemôže čakať ani to, že EÚ uprednostní britský záujem pred záujmom svojho člena v riešení mimoriadne komplikovanej témy írsko-severoírskej hranice. Keď sa Spojené kráľovstvo stane tretím štátom, bude mať celkom logicky aj adekvátne zredukovanú možnosť prístupu k európskym politikám, v závislosti od vyhodnotenia záujmov členských štátov. Takýto kolektívny postoj je nevyhnutný napriek tomu, že mnohí máme Britov svojím spôsobom radi takých akí sú, tolerujeme im osobitné správanie, obdivujeme ich tradície, používame v medzinárodnom styku ich jazyk a vieme sa s nimi zasmiať na anglickom humore.

POUČENIE – VIAC KOMUNIKOVAŤ S OBČANMI

Na vnútornej scéne síce britskí politici môžu a budú tvrdiť, že EÚ bude Britániu trestať za opovážlivosť a aby zamedzila ďalším exitom. Pravdou však je, že EÚ nie je väznica národov, ale dobrovoľné zoskupenie štátov a takéto metódy nemá dôvod používať. Európska konštrukcia síce nie je ideálna, ale je to zatiaľ to najlepšie, čo sme boli schopní vybudovať v záujme spoločného mieru a prosperity a čo máme za povinnosť neustále modernizovať a prispôbovať rýchlemu vývoju vo svete.

V Bratislavskej deklarácii v septembri roku 2016 európski lídri správne identifikovali, že treba viac a jasnejšie komunikovať s občanmi, lebo odcudzenie EÚ a zlý imidž európskej byrokratickej mašinerie nie je len problémom britských občanov. To je teda naša úloha na nasledujúce roky, zrejme už bez Spojeného

• Výhľad z pahorku Flagstaff v Carlingford Lough, zelenej hranice medzi Írskom a Severným Írskom. Foto: Jason Ruddy / Shutterstock.com.

kráľovstva. A či bude Británia, podľa svojich romantických očakávaní opäť vládnuť vlnám oceánov, ako sa vzletne spieva v ich slávnej hymnickej piesni, alebo sa ešte nejaký čas potrápi vo vnútorných rozporoch, či si nebodaj odchod z EÚ do konca marca 2019 ešte rozmyslí, záleží už len od nej.

Oslavy storočnice od založenia československého štátu, ktorý sa pred 25 rokmi rozdelil na dve samostatné republiky, no duch priateľstva a spolupráce v nich pretrvávajú aj naďalej, môžu slúžiť ako inšpirácia aj v zložitom hľadaní nového vzťahu Spojeného kráľovstva k Európe. Či chceme, alebo nie, v dlhodobej perspektíve sme odkázaní na vzájomnú spoluprácu a pomoc. Naša vzájomná závislosť tak vytvára priestor na to, aby som túto úvahu z Londýna ukončil v mierne optimistickom duchu.

Ľubomír Rebák, veľvyslanec SR v Spojenom kráľovstve

Aktualita po uzávierke: hlasovanie v britskom parlamente o vyjednaní dohody o brexite odložili, seriózne odhadnúť ďalší vývoj situácie nie je momentálne možné.

• Kissing Chain Event, podujatie na oslavu lásky, nie nenávisť, a na podporu kampane „Zostať“, pripomínajúcej zavraždenú poslankyňu parlamentu, 10. júna 2016. Parliament Square, Londýn, Veľká Británia. Foto: Jane Campbell / Shutterstock.com.

List z Osla

V liste z roku 1907 Bjørnstjerne Martinius Bjørnson napísal: „Môj boj za Slovákov mi zaberá veľa času, ktorý potrebujem najmä na písanie. Ale nest'ažujem sa, pretože mi to prináša radosť. Ešte nikdy v živote sa mi nedostalo toľko vďaky a to je tiež cenné...“ Tieto slová mi jasne naznačili, že oslavy 100. výročia vzniku prvej Československej republiky si nemožno predstaviť bez adekvátneho pripomenutia si tohto nórskeho básnika, dramatika, laureáta Nobelovej ceny za literatúru v roku 1903, ale najmä neúnavného aktivistu za sociálne, kultúrne a politické práva Nórov, ale aj Slovákov a mnohých

ďalších malých národov v Európe pred 1. svetovou vojnou.

Svojimi angažovanými politickými článkami, ktoré publikoval vo vplyvných európskych novinách a časopisoch, významnou mierou prispel aj k zviditeľneniu útlaku Slovákov a k podpore ich práva na sebaurčenie, ktoré sa realizovalo vznikom Československej republiky. Preto oslavám našej storočnice v Nórsku dominovala naša pocta a úcta k tomuto veľkému priateľovi Slovákov.

Rada čítam jeho mnohostranné diela, ktoré sú nám tak blízke, niekedy mám pocit, že s Hviezdoslavom alebo Kukučínom žili v jednej krajine. Či už ide o historickú tematiku, ktorá mala povzbudiť národné povedomie Nórov, alebo o romantické zobrazenie sedliactva, či kritiku morálky meštianskej spoločnosti.

Nemenej silné sú jeho sociálne témy a spoločensko-kritické drámy, a v neposlednom rade odvážne politické texty, ktorými tak horľivo bojoval za práva utláčaných. Bjørnson je dlhodobou pevnou spojivou v našich vzťahoch s Nórskom a je to pre mňa česť túto dimenziu utužovať. Krásnu symboliku tohto vzťahu mám každý deň pred sebou: náš úrad sídli priamo oproti domu, ktorý kedysi patril Bjørnsonovej dcére.

V lete som navštívila Aulestad, domov Karoline a Bjørnstjerne Bjørnsonových. Spreádzali ma spisovateľ a prekladateľ Milan Richter, režisér Michal Spišiak a producent Ľubo Menzel, ktorí pripravujú divadelné predstavenie novej hry Milana Richtera, venovanej Bjørnsonovmu životu a dielu. Osobitnou poctou bolo stretnutie s jeho pravnučkou Marit Bjørnson Barkbu, ktorá má k Slovensku mimoriadne blízky vzťah, viackrát ho navštívila a toto priateľstvo po celý život podporuje a posilňuje s nebyvalým entuziazmom. Predstavila nám svojho slávneho predka aj z iného uhlu pohľadu, ako otca a manžela.

Práve zásluhou jeho manželky Karoline Bjørnsonovej je Aulestad zariadený s nebyvalým vkusom a eleganciou, berúc do úvahy, že dom bol vlastne súčasťou ich farmy, ktorá v plnej miere zabezpečovala potreby rodiny. Salón s klavírom zdobí aj nádherný nadrozmerný obruš s čipkou, ktorý Bjørnstjerne Bjørnsonovi darovali slovenské ženy, podľa odhadov pravdepodobne z Černej v roku 1908. Vyjadrili tak svoju vďaku a úctu nezvyčajným politickým aktivitám, ktorými, najmä po masakri v ich obci, burcoval medzinárodnú verejnú mienku a upozorňoval na národnostný útlak v Uhorsku.

A ako prejavit' vďaku Bjørnstjerne Bjørnsonovi a nórskeho národu v súčasnosti, práve v roku našich významných výročí? Vďaka podnetu bývalého štátneho tajomníka Igora Slobodníka a úsiliu veľvyslankyne Marianny Oravcovej z nášho ministerstva, Slovenské národné divadlo takmer po sto rokoch znova uviedlo Bjørnsonovu drámu „Nad našu silu II“ a 5. júna 2018 s ňou vystúpilo v hlavnej sále Nórskeho národného divadla v Oslu.

Hra, ktorej odkaz hovorí, aké zložitá je usporiadať vzťahy v spoločnosti, nestratila ani po dlhom čase na relevancii. Vyjadruje hodnoty, o ktoré stále usilujeme: sloboda, demokracia, morálka, tolerancia, kompromis, boj proti všetkým formám fanatizmu a extrémizmu. Projekt sa pripravoval necelých šesť mesiacov a málokto mu veril. Minimálne z technického a logistického hľadiska sa javil ako nerealizovateľný. Navyše, viacerí pochybovali, či sa cez pracovný deň, v neštandardnom čase o 14.30, podarí zaplniť kapacitu viac ako 700 miest s náročnou hrou nórskeho autora. Bola to výzva a stres, napokon sa však ukázalo, že neopodstatnený! Mali sme opačný problém – uspokojiť množstvo záujemcov o lístky, ktorí sa o predstavení dozvedeli. Nóri milujú kultúru a divadlo zvlášť. Všetky divadlá majú predstavenia naplánované a často aj vypredané na dva roky dopredu.

Podujatie bolo jedinečné z viacerých dôvodov: konalo sa na počesť historicky prvej štátnej návštevy prezidenta Slovenskej republiky v Nórskom kráľovstve (opätovne návštevu nórskeho kráľovského páru na Slovensku v roku 2010). Zúčastnil sa na ňom prezident Andrej Kiska s delegáciou, nórsky kráľ Harald V. s kráľovnou Sonjou, korunným princom Haakonom a princeznou Astrid, ako aj ich priatelia a ďalší prominenti z kráľovského paláca. Prítomná bola predsedníčka parlamentu, členovia vlády, obchodní, akademickí a kultúrni partneri Slovenska, početná krajanská komunita a množstvo milovníkov divadelného umenia.

Kráľovský pár i korunný princ uvítali možnosť osobne sa po predstavení stretnúť s hercami, ktorí boli oblečení ešte v dobových kostýmoch nórskej výtvarníčky. Kráľ Harald V., no najmä kráľovná Sonja s korunným princom Haakonom, ktorí sú veľkými nadšencami divadla a umenia, si s každým členom Činohry SND podali ruky, čo sa v Nórsku považuje za veľmi významné a výnimočné gesto. Úprimne ocenili ich herecké výkony pri stvárnení náročnej, no nadčasovej divadelnej hry, ktorá aj napriek tomu, že od jej napísania uplynulo viac ako sto rokov, zanecháva rovnako burčujúce posolstvo aj pre dnešného diváka a spoločnosť.

Podľa hodnotenia SND bolo to aj pre súbor bezprecedentné zahraničné vystúpenie. Reakcie obecnstva boli napriek nečakanej náročnosti hry plné nadšenia, údivu a nefalšovaného rešpektu k presvedčivým hereckým výkonom. Vigdis Ystad, literárna kritička, profesorka Univerzity v Oslo, uviedla: „Posolstvo, ktoré sa nachádza v Bjørnsnovom diele, rieši nebezpečné trendy, ktoré sa týkajú aj dnešnej doby a Nórske národné divadlo to zanedbalo... Dar Slovenska bol silným zážitkom a obsahuje dôležitý dramatický materiál, ktorý nám ukázal, aký bol Bjørnson skutočne veľký divadelný básnik.“

Výnimočnú príležitosť využili aj školy, ktoré chceli svojim žiakom ukázať naživo predstavenie Bjørnstjerne Bjørnsona (s nóorskymi titulkami), lebo v Nórsku sa v ostatných desaťročiach prakticky už vôbec nehrá. Vďaka inscenácii SND si Nóri uvedomili, aká je to chyba. Veľmi ma teší, keď často počúvam komentáre ako „Slovensko nás zoznámilo s Bjørnsonom. Vďaka tomuto predstaveniu a ďalším projektom sa my, Nóri, môžeme s ním opäť zoznámiť“.

Koncom septembra sme pred Kultúrnym centrom v Koppang, spoločne s českým veľvyslancom v Nórsku Jaroslavom Knotom, oslávili 100 rokov Československa zasadnením Stromu slobody. Tradícia sadenia lípy, starého slovanského symbolu, ako Stromu slobody či „Masarykovej lípy“, vznikla v roku 1918, kedy na počesť vzniku Československa po celej krajine vysadili tisíce líp na základe iniciatívy prvého prezidenta Tomáša Garriguea Masaryka.

Koppang nebol vybraný pre zasadenie Stromu slobody náhodou. Nachádza sa tam múzeum s cennými artefaktami nórskej histórie a vzácna knižnica s originálmi všetkých prvých vydaní celej tvorby Bjørnstjerne Bjørnsona, vrátane textu nórskej hymny Ja, vi elsker dette landet (Áno, milujeme túto krajinu), ktorého je autorom.

Dnes aj pred touto jedinečnou knižnicou stojí „Masarykova lípa“, čo v sebe nesie silnú symboliku priateľstva. Málokto vie, že T. G. Masaryk s B. Bjørnsonom aktívne komunikoval prostredníctvom listov a uverejňoval jeho články na podporu národnostných práv utláčaných Slovákov aj v českom časopise Čas, ku ktorého zakladateľom patrili. Aj pri samotnej malej ceremónii sadenia prejavili nórski partneri nadšenie zo skutočnosti, že Slováci ctia Bjørnsona a vedia o ňom možno viac, ako samotní Nóri. Tam skrsla aj myšlienka nakrútiť o nórskom nositeľovi Nobelovej ceny a jeho vzťahu k Slovákom dokumentárny film. Myšlienka ma nadchla a verím, že sa nám ju podarí uskutočniť.

Denisa Frelichová, veľvyslankyňa SR v Nórskom kráľovstve

- Str. 20: Nórske národné divadlo v Oslo a Denisa Frelichová, veľvyslankyňa SR v Nórskom kráľovstve. Foto: Nanisimova / Shutterstock.com a archív DF.
- Hore: Veľvyslankyňa Denisa Frelichová kladie veniec k hrobu Bjørnstjerne Bjørnsona na Národnom cintoríne Vår Frelsers. Náš zastupiteľský úrad v Oslo si jeho pamiatku uctieva každoročne už viac ako desať rokov. Foto: ZÚ Oslo.
- V strede: Sadenie Stromu slobody na počesť 100. výročia vzniku Československa pred Kultúrnym centrom v Koppangu. Zúčastnili sa na ňom (zľava): Pal Sagen, majiteľ Kultúrneho centra a Bjørnsonovej knižnice, Jaroslav Knot, veľvyslanec ČR v Nórsku, Adam Bielek, náš krajan, ktorý sa v meste stará o kultúru, starosta obce Terje Hoffstad a veľvyslankyňa SR v Nórsku Denisa Frelichová. Foto: Alexander Olsen.
- Dole: Nórsky kráľovský pár bol predstavením Bjørnsonovej hry Nad našu silu II, ktorú uviedla Činohra SND v Oslo, nadšený. Pozdravil všetkých slovenských hercov a osobne sa im poďakoval. Foto: Marian Garaj, KPR.

Imigrácia

– hrozba pre švédsky sociálny model?

Tohtoročné septembrové voľby vyniesli za bežných okolností pokojné a mediálne relatívne málo atraktívne Švédsko po dlhšom čase opäť na titulné stránky európskych i svetových médií.

Volebný úspech krajnej pravece, ktorý strane Švédskych demokratov zabezpečil 62 z 349 kresiel v parlamente a zároveň vyrovnané výsledky dvoch tradičných politických blokov, viedli krajinu do slepej uličky, z ktorej len ťažko hľadá východisko. Záujem o kreslo premiéra majú oba bloky, ani jeden však nie je schopný vytvoriť vládu s dostatočnou podporou v parlamente samostatne.

Veľká koalícia podľa nemeckého modelu nemá vo Švédsku žiadnu tradíciu a ani v súčasnej patovej situácii sa žiadna z veľkých strán naľavo či napravo nemá k tomu, aby sa touto myšlienkou vôbec zaoberala. Dôvodov je viacero – okrem chýbajúcej tradície a ideologických rozdielov medzi sociálnymi demokratmi a konzervatívami svoju úlohu zohráva aj silný osobný antagonizmus ich lídrov. Napriek tomu je zrejmé, že na prekonanie patu bude na oboch stranách politického spektra nevyhnutné viac pokory, ústupkov a kompromisov, inak Švédsku hrozia v krátkom čase nové voľby, ktorých výsledkom by veľmi pravdepodobne bolo len ďalšie posilnenie krajnej pravece.

VÝSLEDKY VOLIEB NEPRÍJEMNE PREKVAPILI

Výsledky volieb v princípe potvrdili tendencie dlhodobých predvolebných prieskumov verejnej mienky, nepríjemne však prekvapili všetkých, ktorí verili, že viac ako 20 percent nerozhodnutých voličov sa v poslednom

momente – napriek opodstatnenej kritike a výhradám – rozhodne pre štandardné strany ako záruku kontinuity, istoty a stability. Nespokojnosť bežného obyvateľstva so spôsobom, akým sociálnodemokratická vláda manažovala bezprecedentný prílev utečencov počas migračnej vlny v roku 2015, narastajúce problémy s kriminalitou gangov a verejným poriadkom, zhoršujúca sa úroveň školstva, čakacie lehoty v zdravotníckych a sociálnych zariadeniach – inými slovami ohrozenie pilierov švédskeho sociálneho modelu – tak vyústila do protestnej voľby strany, ktorá otvorene a populisticky pomenovávala problémy a prinášala jednoduché, aj keď často radikálne a v praxi nerealizovateľné riešenia.

V európskom kontexte však nejde o žiaden nový fenomén: Švédsko sa zaradilo medzi iné krajiny, kde nespokojnosť s politickými elitami a ich spôsobom výkonu moci prerástla do rastúcej podpory antisystémových hnutí a strán odporu, s prevažne populistickou, nacionalistickou a protiimigračnou rétorikou, ktorú v miestnych podmienkach stelesňujú Švédski demokrati.

KTO VLASTNE SÚ ŠVÉDSKI DEMOKRATI

Napriek (alebo vďaka?) politickej izolácii Švédskych demokratov, ktorá pretrváva od ich vstupu do parlamentu v roku 2010, vplyv strany na švédsku politiku kontinuálne rastie. Vidieť to bolo okrem iného v kapitolách volebných pro-

gramov viacerých strán, venovaných imigrácii a integrácii, a to nielen v stredopravicovej časti politickej scény, ale aj u sociálnych demokratov. Tí v snahe zastaviť prepád preferencií ohlásili na jar 2018 reštriktívnejšiu imigrantskú politiku, čím stranu, ktorá bola tradične otvorená imigrácii, uvrhli do zmätku a vnútorného konfliktu. Na nálady voličskej základne však evidentne zareagovali neskoro, pretože v konečnom dôsledku to viedlo k ďalšiemu odlivu ich voličov, zväčša práve smerom ku krajnej pravici. Situáciu snáď najvýstižnejšie okomentoval líder Švédskych demokratov Jimmie Åkesson, ktorý s uspokojením skonštatoval: „Ovládame diskusiu, hoci s nami nikto nechce diskutovať.“

Dôvody politickej izolácie Švédskych demokratov úzko súvisia s ich minulosťou. Strana vznikla v roku 1988 na základoch viacerých menších politických subjektov, s koreňmi vo švédskom fašizme a nacionalizme. Viacerí jej zakladajúci členovia sa netajili sympatiami voči ideológii nacistického Nemecka a v minulosti aktívne pôsobili v stranách a združeniach, ktoré ju propagovali. Napriek tomu, že od polovice 90-tych rokov sa Švédski demokrati intenzívne usilujú o očistenie svojho mena, zlepšenie imidžu (okrem iného aj zákazom nosenia uniforiem) a zvýšením uznania, fašistického biľagu sa zbavujú veľmi ťažko.

Aj nové vedenie, na čele s charizmatickým Jimmie Åkessonom, pokračovalo po roku 2000 v umiernenom trende. Zo strany postupne

vylúčilo najextremistickejších členov, ktorí buď nesúhlasili s aktualizovaným programom strany, alebo poškodzovali jej renomé rasistickými výrokmami a nevhodným správaním. Programovo, rétorikou a verejnými prejavmi sa tak podobajú viac francúzskym, talianskym alebo dánskym krajne pravicovým silám, než napríklad Kotlebovej Ľudovej strane Naše Slovensko.

VYUŽILI NESPOKOJNOSŤ S PRÍLEVOM UTEČENCOV

Umiernená politika a zmena imidžu priniesli svoje ovocie vo voľbách v roku 2010, kedy sa Švédski demokrati dostali po prvýkrát do národného parlamentu. V roku 2014 sa im podarilo zdvojnásobiť výsledok a stali sa tretou najsilnejšou parlamentnou stranou. Za svoj ďalší rozmach vďaka najmä migračnej kríze, ktorá Európu zasiahla v roku 2015. Švédski demokrati využili vlnu nespokojnosti so situáciou po príchode viac ako 160 tisíc utečencov do krajiny v priebehu pár mesiacov. Ostrou protiimigrantskou rétorikou a „usmerňovaním“ diskusie sa im opäť podarilo zdvojnásobiť svoje preferencie a poskočiť v prieskumoch – s približne 20 percentnou podporou – na druhú priečku.

Volebný výsledok v septembri tohto roku napokon nenaplnil ich vysoké očakávania. S necelými 18 percentami hlasov sa umiestnili „až“ na tretom mieste. Viacerí politickí komentátori ich však vyhlásili za ideologických víťazov volieb, pretože sa im podarilo úspešne tematicky určovať a riadiť predvolebnú debatu a pretlačiť do politických programov ostatných strán svoju imigračnú politiku.

Doterajší komplikovaný povolebný vývoj, voľby vedenia parlamentu, ako aj priebeh rokovaní o zostavení novej vlády naznačujú, že politika izolácie Švédskych demokratov na národnej úrovni bude aj napriek ich volebnému úspechu pokračovať. Vzhľadom na ich narastajúcu politickú silu a vplyv ostáva otvorenou otázkou, aké konsekvencie to bude mať v budúcnosti. Tlak Švédskych demokratov v agende migrácie a integrácie však je, a nepochybne zostane, určujúcim faktorom politiky akejkolvek budúcej švédskej vlády.

ŠVÉDSKO KEDYSI OTVÁRALO UTEČENCOM DVERE

Švédsko bolo dlhé desaťročia považované za krajinu otvorenú imigrácii a hrdilo sa jedným z najliberálnejších imigračných zákonov. Od polovice 20. storočia zaznamenalo niekoľko imigračných vln: v 50-tych a 60-tych rokoch otvorilo svoje hranice najmä Fínom a prisťahovalcom z balkánskych krajín, ktorí zaplňali medzery na jeho pracovnom trhu. Neskôr, v 70-tych rokoch, začalo prijímať politických utečencov z krajín Latinskej Ameriky ovládnutých diktátormi, Kurdov, počas vojny na Balkáne prichýľilo desaťtisíce Balkáncov, neskôr utečencov z Libanonu, afrických krajín, a tak podobne.

Vďaka veľkorysému prístupu Švédska a otvorenosti jeho obyvateľov, po udalostiach Pražskej jari na prelome 60-tych a 70-tych rokov, našlo svoj nový domov v krajine aj niekoľko tisíc Čechov a Slovákov. Väčšinou sa veľmi úspešne začlenili do miestneho spoločenského a pracovného života a do dnešného dňa tvoria základ našej krajskej komunity vo Švédsku. Rovnako po rozšírení Európskej únie v roku 2004 Švédsko preukázalo svoju otvorenosť, keď bolo jednou z troch krajín Únie, ktoré svoj pracovný trh otvorili občanom nových členských štátov ihneď, bez prechodných období.

Podľa štatistík sa viac ako 20 percent obyvateľov Švédska narodilo v zahraničí, alebo rodičom so zahraničným pôvodom. Za donedávna otvorenou a veľkorysú prisťahovaleckou politikou Švédska sú v prvom rade humanitárne

- str. 22: Farmárska krajina, Roslagen, Švédsko. Foto: Scandphoto / Shutterstock.com.
- str. 23 hore: Prvomájová demonštrácia v roku 2017 v Štokholme za lepšie dôchodky a práva. Foto: juninatt / Shutterstock.com.
- str. 23 dole: Líder Švédskych demokratov Jimmie Åkesson, 24. august 2018, Vaghustorget, Orebro. Foto: Michael715 / Shutterstock.com.

Vzhľadom
na vyspelú
politickú kultúru,
kultivované
vedenie dialógu
a umenie
trpezlivého
dosahovania
kompromisov nie
je dôvod na obavy,
že skôr či neskôr
nebude mať aj
Švédsko funkčnú
a zodpovednú
vládnú zostavu.

• Predvolebné plagáty
konzervatívnej Umiernenej
strany/Moderátov
a Kresťanských demokratov
pred švédskymi voľbami,
Štokholm, 23. august
2018. Foto: Tupungato /
Shutterstock.com.

dôvody, pocit zodpovednosti a snaha pomôcť ľuďom, ktorí sa ocitli v núdzi a ohrození života. Imigrácia však má pre Švédsko aj nezanedbateľný ekonomický rozmer: zvyšujúca sa priemerná dĺžka života, starnúca domáca populácia, nepriaznivý demografický vývoj a stále sa zvyšujúci nedostatok pracovnej sily v rôznych odvetviach priemyslu a služieb, vytvárajú tlak na prijímanie nových imigrantov.

Aj v súlade s touto politikou vtedajší premiér a líder konzervatívnej Umiernenej strany/Moderátov Fredrik Reinfeldt vo svojom, dnes už legendárnom prejave pred voľbami v septembri roku 2014, vyzval Švédov, aby prejavili solidaritu a toleranciu a otvorili svoje srdcia ľuďom, utekajúcim pred vojnovými konfliktami v Sýrii a Iraku. Aj keď Fredrik Reinfeldt voľby prehral, k naplneniu jeho výzvy došlo už o pár mesiacov.

MIGRAČNÉ CUNAMI VZPRUŽILO RADIKÁLNE SILY

Po vypuknutí migračnej krízy v lete 2015 Švédsko v priebehu jedného roka prijalo viac ako 160-tisíc utečencov zo Sýrie, v prepočte najviac na obyvateľa zo všetkých európskych krajín. Problémy, ktoré tento nápor vyvolal v spoločnosti, prinútili vládu urýchlene konať. Sériu reštrikčných opatrení síce pomohla výrazne obmedziť prílív nových imigrantov, integrácia tých už došlých a rastúci tlak na sociálny systém, školstvo, zdravotníctvo, bezpečnosť a ďalšie oblasti života však otvorili cestu ďalšiemu nárastu antiimigračných nálad a posilňovaniu radikálnych síl.

Predošlé vlny migrácie sa totiž Švédsku darilo zvládať bez výraznejších dopadov na „welfare state“ – sociálny štát. Teraz však bolo konfrontované s masou ľudí, pre ktorú nebolo k dispozícii nielen adekvátne ubytovanie, ale jazyková bariéra a väčšinou nízke vzdelanie tvorili a stále tvoria hlavnú prekážku pre vstup na veľmi rigidný, odbormi kontrolovaný pracovný trh. Zdravotníctvo, sociálne služby, školstvo a polícia aj v minulosti zápasili s nedostatkom kvalifikovaného personálu, ale teraz, pri enormnom náraste nových beneficentov, sa nastavený systém začal rúcať. Nehovoriac o náraste kriminality v niektorých častiach veľkých miest. Javy, na ktoré je zrejme bežný Londýňčan, Parížan, či Bruselčan zvyknutý, vyvolávajú vo švédskej populácii pocit neistoty a ohrozenia.

Imigrácia a integrácia síce bezkonkurenčne dominovali predvolebnej debате, moderovanej politickými silami, prieskum Švédskej televízie v deň volieb však ukázal, že pre voličov boli pri rozhodovaní dôležitejšie klasické sociálne agendy ako zdravotný systém, kvalita vzdelávania, rodová rovnosť, starostlivosť o starých a verejný poriadok. Migrácia sa v rebríčku voličských priorít umiestnila až na ôsmom mieste.

VOĽBY BOLI AJ REFERENDOM O SOCIÁLNOH ŠTÁTE

Voľby však tiež ukázali, že zmysel pre solidaritu – produkt švédskeho sociálneho modelu, poeticky tiež označovaného ako „Folkhemmet – domov ľudí“, ktorý je tak vlastný švédskej spoločnosti, sa v posledných rokoch začal otriasať v základoch a postupne vytrácať. Jednak pod ťažkou masívnou imigráciou, ale aj vplyvom vnútorných štrukturálnych zmien v ekonomike a sociálnom systéme, ktoré nastali po ekonomických krízach v 80-tych a 90-tych rokoch. Napriek tomu je väčšina švédskych politikov presvedčená, že Švédsko je dostatočne bohaté a vyspelé na to, aby sa stalo novým domovom pre utečencov bez toho, aby tým bol ohrozený jeho sociálny model a štandardy. Problémy, ktorým momentálne čelí, považujú za dočasné. Kľúčovým ostáva vytvoriť „novoprišielcom“ pracovné príležitosti.

V tomto kontexte boli tohtoročné voľby vo Švédsku – ako to deklaroval premiér Stefan Löfven – aj referendum o sociálnom štáte, v ktorom si voliči mohli vybrať medzi zachovaním sociálneho modelu v jeho tradičnej forme, s garanciami sociálnych práv a ochranou pre všetkých, ktorí sú na ňu odkázaní na jednej strane a nevyhnutnými reformami v daňovej oblasti, bytovej politike a systéme pracovného trhu, ktorý by umožnil ľahšiu integráciu imigrantov v pracovnom živote a v sociálnom systéme, na strane druhej.

TRADIČNÉ ŠVÉDSKE HODNOTY V OHROZENÍ

Švédsko bolo dlhý čas vnímané ako krajina rovných príležitostí, otvorenosti, solidarity a dôvery. Tieto hodnoty sú v poslednom čase spochybňované a napádané, často pod vplyvom nepravdivých alebo nekorektných mediálnych správ, zveličených príbehov a nenávisť podnecujúcej rétoriky niektorých radikálnych politických predstaviteľov. Faktom je, že posledná vlna imigrácie zvýšila mieru polarizácie švédskej spoločnosti: tak, ako stúpol počet jednoznačných odporcov imigrácie, rovnako stúpol aj počet jej jednoznačných zástancov.

Silná polarizácia ovládla po voľbách aj švédsku politickú scénu a odzrkadľuje sa na rekordne dlhom procese formovania novej vlády. Doterajší historický rekord – zostavenie vlády do maximálne 25 dní od volieb, bol prekonaný už v prvý októbrový týždeň a zatiaľ nič nenasvedčuje, že by sa politická reprezentácia blížila k nejakej konkrétnej podobe budúceho kabinetu. Novou „hrou“ švédskej politiky sa podľa lídra Moderátov Ulfa KristerSSona stalo „nikto nevie odpovedať“. Politický pat tak pokračuje, avšak vzhľadom na vyspelú politickú kultúru, kultivované vedenie dialógu a umenie trpezlivého dosahovania kompromisov nie je dôvod na obavy, že skôr či neskôr nebude mať aj Švédsko funkčnú a zodpovednú vládnú zostavu.

Martina Balunová, veľvyslankyňa SR vo Švédskom kráľovstve

V novembri uplynulo 100 rokov od krátkeho pobytu Milana Rastislava Štefánika v Číne, ktorú navštívil iba mesiac po vzniku Československej republiky ako jej prvý oficiálny predstaviteľ.

Čínske stopy Milana Rastislava Štefánika

V novembri uplynulo 100 rokov od krátkeho pobytu Milana Rastislava Štefánika v Číne, ktorú navštívil iba mesiac po vzniku Československej republiky ako jej prvý oficiálny predstaviteľ. Príbeh tejto menej známej, ale významnej návštevy sa stal predmetom takmer dvojročného bádania autora a po nájdení dostatočného množstva častí mozaiky aj aktivitou slovenského zastupiteľského úradu v Pekingu, osobitne v kontexte tohtoročného okrúhleho výročia a aj pred blížiacim sa 70. výročím nadviazania diplomatických vzťahov Slovenskej republiky s Čínskou ľudovou republikou.

Japonský parník Taichu Maru doplával z japonského prístavu Shimonoseki do ruského Vladivostoku 16. novembra 1918 v doobedňajších hodinách. Medzi pasažiermi boli, okrem iných, aj československý minister vojny Milan Rastislav Štefánik a generál Maurice Janin, francúzsky veliteľ československej armády, ktorých japonská misia sa neplánovane predĺžila kvôli pretrvávajúcim zdravotným problémom Štefánika. Vedúci predstavitelia československej armády boli na ceste za našimi legionármi na Sibíri – od mája 1918 aktívnymi účastníkmi ruskej občianskej vojny. Najrýchlejší spôsob prepravy za československými jednotkami bol prostredníctvom tzv. Čínskej východnej železnice, ktorá pretínala severovýchodné územia relatívne mladšej a problémami zmietanej Čínskej republiky. Generál Štefánik absolvoval vo Vladivostoku rokovania s vedúcimi predstaviteľmi légii a o dva dni neskôr odcestoval vlakom do čínskeho Harbinu.

ZAČAL SA DVOJDŇOVÝ POBYT V HARBINE

Harbin, rozkladajúci sa na rieke Sungari neďaleko hranice s Ruskom, si v čase Štefánikovej návštevy pripomínal 20. výročie svojho vzniku. Mesto bolo, podobne ako Čínska východná železnica, vďaka ktorej vzniklo, čínsko-ruské a rok po začiatku ruskej občianskej vojny plné ruských vojakov a pribúdajúcich utečencov. Postupne prichádzali aj československé légie, ktorých evakuácia z ruského územia prebiehala práve cez Harbin. V meste od jeho vzniku žila česká komunita – mnohí z nich prišli do Harbinu vlakom cez Transsibírsku magistrálu ako putovní muzikanti, iní ako drobní podnikatelia. Najúspešnejším z nich bol zakladateľ miestneho pivovaru Ferdinand Erml, ktorého podporu pre československé exilové hnutie 1. apríla 1918 ocenil aj Tomáš Garrigue Masaryk, ktorý cez Harbin prechádzal cestou na stretnutie s americkým prezidentom Woodrowom Wilsonom.

Štefánik na rozdiel od Masaryka vystúpil zo svojho železničného vozňa a jeho dvojdný pobyt v Harbine svojou intenzitou pripomínal pracovnú, či dokonca oficiálnu návštevu. Privítanie po príchode na železničnú stanicu 20. novembra 1918 ráno bolo však podľa očitých svedkov vlažné – miestni predstavitelia bielogvardejcov očakávali príchod generála Janina, ktorý predtým pôsobil v Rusku ako vyslanec francúzskej armády pri cárskom generálnom štábe. Pobyt Janina vo Vladivostoku sa však predĺžil kvôli prevratu admirála Alexandra Vasiljeviča Kolčaka – keď to nastúpená ruská čestná stráž zistila, stiahla slávnostne vyvesené

• Vľavo hore: Železničná stanica v Harbine, na ktorej sa 20. novembra 1918 začala návšteva M. R. Štefánika v Číne. Dobová fotografia. Foto: internet.

• Vľavo dole: M. R. Štefánik. Foto: vhu.sk.

• Vpravo dole: Harbin v čase návštevy M. R. Štefánika. Foto: internet.

vlajky a okamžite opustila perón, na ktorom ostala len skupinka československých vojakov.

STRETNUTIE S FRANCÚZSKYM KONZULOM

Generála Štefánika okamžite informovali o prevrate admirála Kolčáka a podstatnú časť dopoludnia strávil v telegrafickom rozhovore s generálom Janinom. Popoludní sa stretol s francúzskym konzulom Henrim Lépicom, ktorý po niekoľkých vyslaniach (konzuláty v Shenyangu, Kunmingu, Chengdu a od 1918 aj v Harbine) dokonale poznal Čínu. Práve Lépice strávil so Štefánikom najviac času a sprevádzal ho prakticky počas jeho celého pobytu v Harbine.

Obsah ich rozhovoru sa však nepodarilo získať, a to aj napriek snahe Romana Orosziho z nášho zastupiteľského úradu v Paríži.

Výskumník z La Courneuve (ministerského archívu) našiel len jeden dokument, ktorý však rozhovor československého predstaviteľa s francúzskym konzulom a čínskymi partnermi nezaznamenal: „Ce document ne relate pas les entretiens entre Štefánik et Lépice, ni les relations que Štefánik a pu avoir avec des personnalités chinoises“ (Tento dokument sa netýka rozhovorov medzi Štefánikom a Lépicom, ani vzťahov, ktoré Štefánik mal s čínskymi osobnosťami). Generál Štefánik následne navštívil japonského generála Tóru Takeuchiho a jeho ďalší program – prehliadka obchodnej štvrte Pristan – bol narušený zdravotnými problémami, ktoré mali zhoršujúcu sa tendenciu.

PRVÉ ROKOVANIE PREDSTAVITEĽOV ČSR A ČÍNY

Generál Štefánik sa 21. novembra 1918 stretol s Li Chia Ao (výslovnosť Lí Džia Ao), vedúcim predstaviteľom troch severovýchodných provincií (tzv. daoyin), ktorý zároveň zastával pozíciu komisára pre zahraničné veci a neskôr sa stal prvým vyslancom Čínskej republiky v Sovietskom zväze. Keďže stretnutie sa uskutočnilo krátko po vzniku Československa, vo vláde ktorého Štefánik zastával pozíciu ministra vojny, išlo o historicky prvé stretnutie predstaviteľa Československa s predstaviteľom Číny.

Podľa legionára, novinára, účastníka rozhovoru a neskoršieho československého diplomata Františka Kubku, stretnutie malo „politicko-diplomatický charakter“, ktorý súvisel s rozhorčením čínskej strany kvôli bližšie nešpecifikovaným prechmatom generálmajora Rudolfa Gajdu, jedného z hlavných veliteľov československých légii v Rusku (bojoval aj na strane ruských bielogvardejcov, v rokoch 1918 – 1919 zastával významný post v armáde admirála Kolčáka) a plukovníka Eduarda Kadleca.

Napriek nepriaznivému začiatku sa priebeh rozhovoru zvrtol v momente, keď generál Štefánik (ako astronóm) preukázal detailnú znalosť čínskeho astronomického zverokruhu, ba dokonca aj jednoduchého počítania v čínskom jazyku. Podľa zápiskov Františka Kubku „zrazu sedel astronóm vedľa astronóma a zmizla odlišnosť rás a názorov“. Dodal, že Li Chia Ao „bol tak unesený znalosťami generála v odbore astronómie, že mu venoval na pamiatku svoju fotografiu – toto priateľské gesto Štefánik opätovoľ“.

INTENZÍVNY DIPLOMATICKÝ PROGRAM

Následne Štefánik navštívil čínskeho generála Dao (presné meno sa napriek snahe nepodarilo identifikovať), ktorý na jeho počesť usporiadal recepciu – československého predstaviteľa víťala za zvukov fanfár nastúpená čínska čestná stráž. Popoludní nasledovalo ďalšie stretnutie s Li Chia Ao a generálom Dao, ktorých Štefánik prijal vo svojom osobnom železničnom vozni. Večer sa uskutočnili stretnutia s britským, americkým, ruským a japonským konzulom, ako aj s (bielogvardejckými) generálmi Horvátom a Pleškovom – inak bývalým reprezentantom cárskeho Ruska v jazde na koni a účastníkom letných olympijských hier v Štokholme v roku 1912.

Po večeri s francúzskym konzulom sa Štefánik presunul do čínskeho divadla, ktoré na jeho počesť usporiadalo slávnostné predstavenie. Hostí, vrátane Li Chia Ao a generála Dao, víťala pozdĺž celej ulice čínska čestná stráž a po pred-

stavení sa zúčastnili na bankete, organizovanom čínskou stranou. Generál Štefánik opustil Harbin na druhý deň ráno 22. novembra 1918 a vydal sa smerom na uralský front.

NÁVŠTEVA ZANECHALA VYNIKAJÚCI DOJEM

Z počtu stretnutí s čínskymi predstaviteľmi je zrejmé, že Milan Rastislav Štefánik na nich značne zapôsobil. Najkonkrétnejší dôkaz vyšiel v Československom týdeníku 1. apríla 1919. Reprodukoval list, ktorý Štefánikovi zaslal Li Chia Ao prostredníctvom československého konzulátu v Harbine.

V liste sa píše: „Pán Štefánik je veľký československý hviezdár a minister vojny novovzniknutého štátu v strednej Európe. Minulú zimu prechádzal cez Harbin. Veľmi srdečne sme sa spolu rozprávali o svetových udalostiach. Pokorne a vážne sa ma pýtal na rôzne skutočnosti z čínskych dejín a astronómie. Odpovedajúc na jeho otázky, nemohol som dokončiť to, čo som chcel povedať. Ako mi bolo ľúto, keď sa so mnou lúčil. Nemôžem sa zdržať túžby po ďalšom stretnutí s ním. Dostal som jeho fotografiu a vždy pociťujem, ako by som bol v jeho prítomnosti. Teraz mu opäť venujem svoju fotografiu na znak vďaky a mojich spomienok.“

Originál listu či samotná fotografia sa, žiaľ, nenašli ani napriek intenzívnej snahe Martina Kalinku z nášho zastupiteľského úradu v Prahe (archív MZV ČR), či pracovníkov Slovenského národného archívu a Slovenského národného múzea. V archíve sa však zachoval sprievodný list, podpísaný podplukovníkom Milošom Hessom, mimoriadnym splnomocnencom Československej republiky v Harbine zo 4. februára 1919, v ktorom sumarizuje obsah listu Li Chia Ao.

Je zaujímavé, že o Štefánikovej návšteve informovali aj zahraničné noviny, vrátane New York Times (článok z 26. novembra 1918). Otvorenou otázkou zostáva reakcia miestnych médií – čínskych, ruských a japonských. Snaha o ich preskúmanie zatiaľ nebola úspešná, a to aj napriek zaslaní viacerých diplomatických nót príslušným čínskym knižniciam.

NÁVRAT DO EURÓPY S PODLOMENÝM ZDRAVÍM

Generál Štefánik prechádzal Harbinom aj počas návratu do Európy po fyzicky a psychicky náročnej anabáze pri československých légiiach. Do Harbinu pricestoval 25. januára 1919, no neprijímal žiadnych návštevníkov. V severočínskom meste Changchun presadol (podľa očitého svedka „úplne vyčerpaný a fyzicky zlomený“) na vlak do Šanghaja, ktorý prechádzal Pekingom 28. januára a dorazil do cieľa 30. januára 1919.

V Šanghaji sa jeho stav opäť zhoršil a zo série stretnutí s predstaviteľmi československej komunity, vedenia mesta a podnikateľov mu ostali sily len na stretnutie s francúzskym konzulom, ktorý vyhovel jeho žiadosti o vytvorenie pro bono pozície „poradcu pre československé záležitosti“ pri francúzskom konzuláte. Štefánik strávil väčšinu času v Šanghaji pripútaný na lôžko, no 1. februára 1919, hodinu pred odchodom lode Porthos do Marseille, zrazu vstal a vyhlásil: „Moja úloha je ohromne vážna, musím dôjsť!“

PMIATKA NA ŠTEFÁNIKA V PEKINGU AJ HARBINE

V súvislosti s tohtoročným 100. výročím návštevy generála Štefánika v Číne a budúročným 100. výročím jeho tragického úmrtia sa aktivity nášho zastupiteľského úradu zameriavajú na dve mestá – Peking a Harbin.

V Pekingu sa uskutočnili dve prednášky o osobe Milana Rastislava Štefánika, jeho návšteve v Číne a ďalšom osude Li Chia Ao, ale aj o pomerne bohatej československej komunite v meste Harbin pre diplomatický zbor a neskôr aj pre vojenských pridelených. Prednášky vychádzali z viac ako tridsaťstranového článku, ktorý bude publikovaný v ročenke čínskej pobočky britskej Royal Asiatic Society („A Czechoslovak Founding Father in China: An Account of the November 1918 Visit by Czechoslovakia's Milan Rastislav Štefánik“ – „Zakladateľ Československa v Číne: O návšteve Milana Rastislava Štefánika v Číne v novembri 1918“) a boli spojené s výstavou „Milan Rastislav Štefánik: veľký slovenský a európsky diplomat“, ktorou disponujú aj mnohé naše ambasády.

Zároveň sa pokúšame o umiestnenie busty Milana Rastislava Štefánika v parku Chaoyang, jednom z najväčších parkov čínskeho hlavného mesta – momentálne čakáme na udelenie súhlasu zo strany miestnych úradov. Významnú úlohu v tomto úsilí zohráva známy čínsky sochár Yuan Xikun, autor busty Štefánika, ktorú daroval prezidentovi SR Ivanovi Gašparovičovi čínsky prezident Hu Jintao počas jeho historicky prvej návštevy v SR v roku 2009. Bustu neskôr darovali Slovenskému národnému múzeu v Martine. Sochár Yuan Xikun (mimochodom veľký obdivovateľ českého sochára Josefa Václava Myslbeka) dokonca vyjadril ochotu vyrobiť ďalší odliatok busty na vlastné náklady s tým, že slovenská strana zafinancuje iba kúpu stojana pod bustu.

ŠTEFÁNIKOVA BUSTA V MÚZEU V HARBINE

Druhá časť aktivít sa sústreďí na samotné mesto Harbin. Nášho veľvyslanca v Čínskej ľudovej republike Dušana Bellu počas návštevy Harbinu 11. júla 2018 prijal primátor mesta Sun Zhe. Informoval ho o súhlase mesta s umiestnením sochy, príp. busty Štefánika v jednom z miestnych múzeí (Harbin International Sister Cities Museum). Slovenská strana zároveň navrhla spojiť odhalenie busty s konaním výstavy o Milanovi Rastislavovi Štefánikovi, ktorú má náš úrad k dispozícii.

Primátor tiež informoval o plánoch mesta na obnovu značne zanedbanej budovy bývalého československého konzulátu, do ktorého priestorov by bustu Milana Rastislava Štefánika neskôr symbolicky presunuli. Ostáva len veriť, že na oboch stranách sa nájde nielen vôľa, ale aj finančné prostriedky na uskutočnenie týchto podujatí – z našej strany sme už požiadali o dotácie na osadenie búst v Pekingu a Harbine a veríme v ich úspešnú realizáciu v priebehu budúceho roka.

Na záver by som sa rád poďakoval všetkým kolegom, ktorí mi pomohli pri hľadaní archívnych materiálov. Ich úsilie, ako aj pomoc ostatných osôb, sú vyzdvihnuté aj v spomínanom článku v angličtine. Tento článok sa podrobnejšie zaoberá nielen návštevou Milana Rastislava Štefánika v Číne, ale aj jej dôsledkami, vrátane ďalšieho osudu Li Chia Ao a jeho zaujímavej rodiny, aktivitami Československa na severovýchode Číny a životom nemalej československej komunity v Harbine.

Ľukáš Gajdoš, Veľvyslanectvo SR v Čínskej ľudovej republike

• Str. 26, vpravo hore: Veľvyslanec Slovenskej republiky v Čínskej ľudovej republike Dušan Bella (vľavo) a autor článku pred železničným mostom naprieč riekou Sungari (Songhua) v Harbine, ktorým prešli tisíce československých legionárov a aj samotný M. R. Štefánik. Foto: ZÚ Peking.

• Str. 26, vľavo: Vedúci predstaviteľ troch severovýchodných provincií a komisár pre zahraničné veci Li Chia Ao, s ktorým sa M. R. Štefánik niekoľkokrát stretol. Foto: Who's Who in China (1925).

• Str. 27, hore: Legionári 12. čs. streleckého pluku Generála M. R. Štefánika na ceste do vlasti (Harbin, 13. júna 1920). Foto: Vojenský historický ústav.

• Str. 27, dole: Konzulát Československej republiky v Harbine – kedysi a dnes. Foto: blog.sina.com.cn/duqiao a L. Gajdoš.

Výsada nedotknuteľnosti v digitálnej ére

V čase, keď bol kodifikovaný Viedenský dohovor o diplomatických stykoch a v ňom články o nedotknuteľnosti diplomatickej korešpondencie, dokumentov a archívov, informačné a komunikačné technológie boli ešte v plienkach, a tak s nimi ani nebolo možné rátať. Využívanie nových postupov, ktoré zahŕňajú napríklad elektronickú poštu, elektronické ukladanie a prenos informácií, videokonferencie a iné formy elektronickej komunikácie, nastolilo preto nové otázky v teórii a praxi medzinárodného práva.

• Foto: Gorodenkoff / Shutterstock.com.

Právny koncept e-imunity vychádza z takmer zrejmej reality: skutočnosť, že existujúce právo sa vzťahuje na „kybernetický priestor“.

Jeden z prvých incidentov, týkajúcich sa imunity elektronickej komunikácie (e-imunity), pochádza z roku 2002, keď miestne turecké noviny zachytili a uverejnili e-mail, ktorý poslala delegácia Európskej únie (EÚ) v Turecku. EÚ vyzvala tureckú vládu, aby prijala opatrenia na zvýšenie bezpečnosti diplomatického zastúpenia v Ankare a zdôraznila, že komunikácia, vrátane elektronickej, je chránená podľa Viedenského dohovoru o diplomatických stykoch (VCDR). Turecko odpovedalo, že je ťažké, ak nie nemožné, zabezpečiť elektronickú bezpečnosť každého diplomata. Bol to veľmi skorý incident v oblasti e-imunity, ktorý poukazuje na dilemy, ktoré ešte stále existujú (napríklad čo je rozumná zodpovednosť hostiteľského štátu pri zabezpečovaní e-imunity).

INTERNET SI VYŽADUJE NOVÉ PRAVIDLÁ

Po dlhšej prestávke, počas ktorej sa naša závislosť na internete zvýšila, sa otázka e-imunity dostala do popredia medzinárodného spoločenstva. Mnohé medzinárodné organizácie, ktoré sú pod tlakom finančných kríz, rozbehli proces nahrádzania drahých interných serverov za oveľa lacnejšie skladové priestory v internetových cloudoch (napríklad veľké serverové spoločnosti ako Amazon, Google a ďalšie internetové spoločnosti). Dokážu ich elektronické dokumenty požívať rovnakú diplomatickú ochranu ako tie, ktoré majú inštitúcie na serveroch vo vlastných priestoroch?

Právny koncept e-imunity vychádza z takmer zrejmej reality: skutočnosť, že existujúce právo sa vzťahuje na „kybernetický priestor“. Dlhý čas, najmä v prvých dňoch kybernetického nadšenia, mnohí argumentovali, že náročný nový priestor internetu si vyžaduje nové pravidlá. Pre kyberpriestor potrebujeme kybernetické právo a skutočná úprava prišla pomerne rýchlo. Áno, bity a bajty prúdia všetkými možnými spôsobmi, avšak v konečnom dôsledku majú vždy spojenie s fyzickou realitou, či už ide o počítač, ktorý používame, káble, ktoré prenášajú náš internetový prenos, alebo servery, ukládajúce naše súbory. Dokonca aj bezdrôtová komunikácia je „fyzická“, keďže prechádza „vzduchom“ v jurisdikcii konkrétneho štátu. Americká stratégia kybernetickej bezpečnosti jasne stanovuje: „Dlhoročné medzinárodné normy, ktoré riadia správanie štátu v čase mieru a konfliktu, sa uplatňujú aj v kybernetickom priestore.“ Podobný názor sa odráža aj v iných medzinárodných právnych a politických dokumentoch.

V nasledujúcej časti roznalýzujeme problematiku povinností, ustanovených v článkoch 24 a 27 VCDR, týkajúcich sa nedotknuteľnosti diplomatických archívov, dokumentov a korešpondencie v kontexte ich používania v kyberpriestore. V súvislosti s používaním nových technológií, ktoré v čase kodifikácie VCDR neexistovali a ktoré zahŕňajú napríklad elektronickú poštu, elektronické ukladanie a prenos informácií, videokonferencie a iné formy elektronickej komunikácie, nastolili nové otázky v teórii a praxi medzinárodného práva.

OCHRANA PRED POČÍTAČOVÝMI OPERÁCIAMI

Článok 24 VCDR stanovuje, že „archívy a písomnosti misie sú nedotknuteľné kedykoľvek a kdekoľvek sa nachádzajú“. Toto ustanovenie rozšírilo ochranu, ktorá už existovala podľa medzinárodného obyčajového práva na ochranu archívov a dokumentov diplomatickej misie. Napríklad, pojem „kedykoľvek“ bol použitý na objasnenie toho, že nedotknuteľnosť pokračuje v prípade ukončenia diplomatických vzťahov alebo vypuknutia ozbrojeného konfliktu. Tento pojem je základom pravidla 84 Tallinského manuálu¹⁾, ktoré stanovuje, že „diplomatické archívy a korešpondencia sú vždy chránené pred počítačovými operáciami“. Podobne aj pojem ochrany diplomatických písomností „kdekoľvek sa nachádzajú“ objasnilo medzinárodné obyčajové právo tým, že aj archív, ktorý nie je v priestoroch misie a nie je v držbe člena misie, má tiež nárok na nedotknuteľnosť. Pojmy „archívy a písomnosti“ v článku 24 nie sú vo VCDR definované.

Pri rokovaní o VCDR došlo k značnej diskusii o používaní týchto pojmov. Tajomník Komisie OSN pre medzinárodné právo navrhol zahrnutie pojmu „a písomnosti“ na základe toho, že „niektoré písomnosti, ako napríklad memoranda v procese prípravy poradcami veľvyslanectva, neboli nevyhnutne, resp. nikdy by sa nestali súčasťou archívov“. Na základe toho bol predložený návrh na používanie výrazu „archívy a korešpondencia“. Pridanie „korešpondencie“ sa však stretlo s odporom. Osobitný spravodajca napríklad uviedol, že „by bolo ťažké definovať význam korešpondencie“ a že „slovo *písomnosti* obsahovalo oficiálne listy, takže by sa navrhovaným doplnením nedosiahlo nič“.

TREND K ELEKTRONICKÉMU UKLADANIU ÚDAJOV

Vzhľadom na to, že archívy nie sú vo VCDR definované, rozumný výklad tohto pojmu v súlade s pravidlami výkladu podľa medzinárodného obyčajového práva (ktoré berú do úvahy cieľ a účel zmluvy) je, že ochrana uvedená v článku 24 sa vzťahuje aj na elektronické archívy. Ako poznamenáva profesorka Eileen Denza, expertka na diplomatické právo, pojem „archívy“ vo VCDR je „normálne chápaný tak, aby zahŕňal akúkoľvek formu ukladania informácií či záznamov slovami alebo obrázkami a aby zahŕňal aj moderné formy ukladania, ako sú pásky, zvukové nahrávky a filmy, alebo počítačové disky“ a dnes zahŕňa „dáta uchovávané elektronickými prostriedkami, ako napríklad tie, ktoré sú uložené na pevnom disku a disketách, CD-ROM, pamäťové karty a akékoľvek iné nové spôsoby ukladania informácií“. Eileen Denza sa zameriava na účel článku 24 (a to na ochranu dôverných informácií) a dospela k záveru, že „je jasné, že slová *archívy a písomnosti* by mali zahŕňať aj moderné metódy ukladania, ako sú počítačové disky“. Preto by diplomatická komunikácia, zasielaná a uchovávaná elektronicky, mohla byť považovaná za písomnosti a archívy, ktoré majú nárok na nedotknuteľnosť podľa článku 24 VCDR.

Na základe toho možno dospieť k záveru, že odklon od papierových archívov a písomností smerom k elektronickému ukladaniu údajov, prinajmenšom teoreticky neovplyvňuje ochranu, poskytovanú diplomatickým archívom podľa VCDR. Elektronické archívy, ako aj papierové archívy, sú „nedotknuteľné kedykoľvek a kdekoľvek“. V praxi však skutočnosť, že archívy sú uchovávané elektronicky, môže spôso-

1) Tallinn Manual on International Law Applicable to Cyber Warfare je akademická, nezáväzná štúdia o tom, ako sa platné medzinárodné právo vzťahuje na kybernetický priestor, na kybernetické konflikty a počítačovú vojnu (najmä jus ad bellum a medzinárodné humanitárne právo). Autorizovaný devätnástimi medzinárodnými odborníkmi v oblasti práva, je významným zdrojom pre právnych poradcov, ktorí sa zaoberajú kybernetickými problémami.

• Ilustračné foto: Garsya / Shutterstock.com.

Štáty sú
pravdepodobne
povinné nielen
nezasahovať
do oficiálnej
korešpondencie
diplomatických
misií, ale aj
chrániť túto
korešpondenciu
pred zasahovaním
osôb
a subjektov, ktoré
nie sú štátnymi
úradníkmi alebo
orgánmi.

• Foto: Kunal Mehta /
Shutterstock.com.

- bit', že sú zraniteľnejšie a náchylnejšie na zasahovanie
- buď zo strany štátov, alebo od neštátnych subjektov.
- Článok 24 VCDR nešpecifikuje, aké sú presne
- záväzky štátov, týkajúce sa nedotknuteľnosti diplomatic-
- kých archívov. Zatiaľ čo štát zjavne nemôže zasahovať
- do diplomatických archívov iného štátu, nie je jasné,
- aký stupeň krokov vyžaduje od štátov, aby zabránili
- zasahovaniu do diplomatických archívov osobami alebo
- subjektmi, ktoré nie sú orgánmi štátu. V komentári k ná-
- vrhom článkov, ktoré pripravila Komisia OSN pre me-
- dzinárrodné právo v roku 1957, sa uvádza, že „v prípade
- priestorov misie je prijímajúci štát povinný rešpektovať
- samotnú nedotknuteľnosť a zabrániť jej porušovaniu
- inými stranami“.
-
- **PRÍSTUP K VYSPELÝM TECHNOLOGIÁM JE PLUS**
- Článok 27 ods. 2 stanovuje, že „úradná korešpondencia
- misie je nedotknuteľná“ a vymedzuje pojem „úradná
- korešpondencia“ ako „všetka korešpondencia majúca
- vzťah k misii a jej funkciám“. Zo znenia druhej vety
- článku 27 ods. 2 nie je jasné, či za nedotknuteľnú je
- považovaná iba korešpondencia pochádzajúca z misie,
- alebo či korešpondencia, poslaná z vysielajúceho štátu,
- je tiež nedotknuteľná. Eileen Denza sa domnieva, že
- článok 27 ods. 2 obsahuje dva aspekty.
- Po prvé, je protiprávne, aby úrady prijímajúceho štátu
- otvorili oficiálnu korešpondenciu misie. Táto povinnosť
- prijímajúceho štátu sa môže prekryvať s povinnosťou
- podľa článku 24, ktorá chráni dokumenty misie „kde-
- koľvek sa nachádzajú“.
- Po druhé, môže zabrániť tomu, aby úradná koreš-
- pondencia bola použitá ako dôkaz na súdoch prijíma-
- júceho štátu. Pri presadzovaní nedotknuteľnosti úradnej
- korešpondencie podľa článku 27 ods. 2 môžu vzniknúť
- ťažkosti. Keďže neexistuje žiadna povinnosť, aby ko-
- rešpondencia misie niesla viditeľné znaky identifikácie,
- štátne orgány nemôžu vedieť, či sa korešpondencia týka
- misie a jej funkcií bez toho, aby ju otvorila a čítala.
- V praxi je pravdepodobné, že prijímajúci štát zachytí
- a prečíta korešpondenciu prostriedkami, ktoré možno
- len veľmi ťažko zistiť. Aby sa zabránilo odpočúvaniu,
- misie posielajú informácie prostredníctvom kódovaného
- telegramu alebo zapečatenej diplomatickej pošty. Štáty,

ktoré majú lepšie zdroje a prístup k vyspelým technológiám a know-how, môžu ľahšie určiť, kedy bola zachytená oficiálna korešpondencia, odoslaná elektronickou formou. Rovnako ako v prípade definície „archívov“ podľa článku 24, „korešpondencia“ môže byť v súlade s pravidlami medzinárodného obyčajového práva interpretovaná ako elektronická korešpondencia.

POVINNOSŤ CHRÁNIŤ ELEKTRONICKÚ KOMUNIKÁCIU

Článok 27 ods. 1 VCDR stanovuje, že „pri spojení s vládou, ako aj s ostatnými misiami a konzulátmi vysielajúceho štátu, nech sú kdekoľvek, môže misia použiť všetky vhodné oznamovacie prostriedky, počítajúc do toho diplomatických kuriérov a kódované alebo šifrované správy“. Odkaz na „všetky vhodné prostriedky“ podporuje záver, že ochrana podľa článku 27, vrátane ochrany a) „slobodnej komunikácie“ diplomatickej misie a b) jej „oficiálnej korešpondencie“, nevyhnutne zahŕňa aj elektronické formy komunikácie a dokumentov. Zmluvy, uzatvorené po VCDR, sa výslovne týkajú elektronickej korešpondencie. Článok 27 ods. 1 vyžaduje, aby „prijímajúci štát povolil a chránil slobodné spojenie misie na všetky oficiálne účely“. Povinnosť „chrániť slobodnú komunikáciu“ sa môže chápať ako vytváranie ďalších záväzkov, než tých, ktoré sa týkajú nedotknuteľnosti úradnej korešpondencie.

Štáty sú pravdepodobne povinné nielen zasahovať do oficiálnej korešpondencie diplomatických misií, ale aj chrániť túto korešpondenciu pred zasahovaním osôb a subjektov, ktoré nie sú štátnymi úradníkmi alebo orgánmi. V kontexte zmlúv o ľudských právach povinnosť „chrániť“ od štátov vyžaduje ochranu jednotlivcov a skupín pred porušovaním ľudských práv, a to štátom aj tretími stranami. V tomto kontexte „povinnosť chrániť“ stanovuje: „Všeobecne, štáty majú za určitých okolností pozitívnu povinnosť zabrániť súkromným aktérom porušovať práva iných osôb. V podstate vyžaduje, aby štáty prevzali, potrestali, vyšetrovali a napravili porušovanie ľudských práv.“ Avšak v praxi Eileen Denza poznamenáva, že ustanovenia článku 27 ods. 1 a 2 „sú značne ignorované štátmi, ktoré majú technickú kapacitu zachytiť komunikáciu vyslaných hovorov“.

KONCEPT VIRTUÁLNEJ DIPLOMATICKEJ POŠTY

Môže sa ochrana prostredníctvom článku 27 ods. 3 rozšíriť na elektronické prenosy prostredníctvom vytvorenia „virtuálnej diplomatickej pošty“? Avšak koncept virtuálnej diplomatickej pošty môže byť neopodstatnený. Pokus rozšíriť koncept diplomatickej pošty na elektronické dokumenty môže byť zbytočný a nezlučiteľný s podstatou koncepcie. Elektronický prenos je teraz najefektívnejším spôsobom komunikácie a je už chránený podľa článku 27 ods. 2. Koncept diplomatickej pošty má stále svoje miesto, ale nemôže zahŕňať elektronické písomnosti, pretože jej bežný význam znamená fyzickú povahu. Akýkoľvek pokus o nové vymedzenie pojmu „virtuálna diplomatická pošta“ nie je ani rozumný, ani potrebný vzhľadom na to, že elektronické prenosy ľahšie spadajú pod pojem „archívy a písomnosti“ a „úradná korešpondencia“ a získajú tak ochranu podľa článku 24 a článku 27 ods. 2.

Ak štáty chcú rozšíriť pojem „diplomatická pošta“ tak, aby zahŕňal virtuálnu alebo elektronickú diplomatickú poštu (napríklad cloud servery alebo on-line úložné

• Ilustrácia: Inspiring / Shutterstock.com.

a prenosové stránky), môže byť vhodné, aby tieto štáty rokovali a dohodli sa na mechanizme. Diplomatická pošta by mohla byť označená ako taká a mala by byť chránená podľa článku 27 ods. 3, napríklad ako dodatočný protokol k VCDR. Zapojenie do prípravy zmluvy na rozšírenie definície „diplomatickej pošty“ však môže byť zbytočné vzhľadom na to, že elektronické komunikácie už majú nárok na ochranu podľa článku 27 ods. 2, ako sú elektronické dokumenty podľa článku 24.

ZODPOVEDNOSŤ VLÁD ZABEZPEČOVAŤ IMUNITU

Hoci je zrejmé, že pravidlá VCDR, týkajúce sa ochrany komunikácie a archívov, sa môžu vzťahovať na internet, je potrebné vedieť, ako ich uplatniť primeraným spôsobom. Prvá otázka, ktorá vzniká, súvisí s univerzálnosťou diplomatických imunit. Bez ohľadu na to, kde sa archívy a dokumenty nachádzajú, diplomatické privilégia sú ešte viac „virtuálne“ ako samotný internet. Napríklad holandský diplomat so sídlom na veľvyslanectve v Bratislave by mohol požiadať o ochranu svojho dokumentu, uloženého na serveri Google v USA. V roku 1961, kedy bol VCDR navrhnutý, existovali fyzické obmedzenia „pohyblivosti“ dokumentov a archívov. Museli byť vytlačené a distribuované. Nakoľko tieto fyzické obmedzenia už neexistujú, možno bude potrebné preskúmať a prípadne obmedziť zásadu univerzálnosti diplomatickej ochrany.

Druhá otázka súvisí s úrovňou zodpovednosti, ktorú majú vlády pri zabezpečovaní imunity. V medzinárodnom verejnom práve nemožno podať žalobu proti imunitám voči súkromným spoločnostiam, napr. Google alebo Facebook, ktoré sa môžu podieľať na porušení e-imunity. Zodpovednosť v medzinárodnom verejnom práve existuje len medzi štátmi. Národné vlády, napríklad USA, majú zodpovednosť za to, aby jednotlivci a inštitúcie, spadajúce pod ich jurisdikciu, dodržiavali medzinárodné právo, v našom prípade VCDR. Tu však vyvstáva otázka proporcionality. Bola by vláda USA zodpovedná za to, aby sa zabezpečilo, že akýkoľvek e-mail diplomatického pracovníka, ktorý je uložený napríklad na serveri G-mail, bude chránený výsadou nedotknuteľnosti?

DIGITALIZÁCIA NASTOLILA MNOHÉ OTÁZKY

Viedenský dohovor o diplomatických stykoch poskytuje možnú odpoveď prostredníctvom svojho pravidla, že vlády musia podniknúť „všetky vhodné kroky“ na zabezpečenie ochrany diplomatov (článok 29). Výraz „všetky vhodné kroky“ bol jednou z najkontroverzejších častí návrhu Viedenského dohovoru o diplomatických stykoch. Niektoré krajiny, ako napríklad Belgicko, chceli uviesť, že vlády by mali podniknúť „všetky kroky“ na ochranu diplomatických misií. Táto formulácia bola kritizovaná ako príliš náročná voči prijímaťúcemu štátu. Výsledkom rokovaní bolo prijatie formulácie „všetky vhodné kroky“. Zostáva sa zamyslieť, čo znamená „všetky vhodné kroky“ v digitálnom svete. Napríklad od diplomatov by sa mohlo vyžadovať, aby používali špeciálnu registráciu, ktorá by pomohla internetovým spoločnostiam identifikovať ich ako diplomatov a zabezpečiť ochranu imunity. „Všetky vhodné kroky“ znamenajú aj potrestanie osôb alebo spoločností, ktoré porušujú e-imunity. Pri prijímaní „všetkých vhodných krokov“ musia národné vlády zabezpečiť súlad procesov spoločností s požiadavkami Viedenského dohovoru o diplomatických stykoch.

Ak by bol Viedenský dohovor o diplomatických stykoch konkrétnejší v otázkach regulácie ochrany bezdrôtovej komunikácie s cieľom zabrániť tomu, aby prijímaťujúci štát zasahoval do komunikačného systému, vedeného medzi veľvyslanectvom a vysielajúcim štátom, tak by bola problematika prehľadnejšia. Ale na druhej strane, mohli by sa tieto bezdrôtové ustanovenia aplikovať aj dnes, keď sa väčšina komunikácie medzi veľvyslanectvom a vládou uskutočňuje prostredníctvom rôznych internetových spojení, ktoré prevádzkujú súkromné spoločnosti (poskytovatelia internetových služieb, virtuálnych súkromných sietí VPN)? Môže prijímaťujúci štát uložiť súkromným spoločnostiam (napríklad poskytovateľom internetových služieb) osobitné povinnosti na ochranu diplomatickej komunikácie? Tieto a ďalšie otázky by sa mali objasniť v nadchádzajúcom období.

Matej Kereš, Michal Klenka

Môže prijímaťujúci štát uložiť súkromným spoločnostiam (napríklad poskytovateľom internetových služieb) osobitné povinnosti na ochranu diplomatickej komunikácie? Tieto a ďalšie otázky by sa mali objasniť v nadchádzajúcom období.

M

Krátky slovník diplomatickej praxe

ministerstvo zahraničných vecí

Osobitný orgán štátnej správy suverénneho štátu, ktorý zodpovedá za oblasť zahraničnej politiky, rozvíja a udržiava vzťahy s inými štátmi, ako aj medzinárodnými organizáciami. Ministerstvo zahraničných vecí spolu so svojimi diplomatickými misiami tvoria zahraničnú službu daného štátu.

Ministerstvo zahraničných vecí vedie minister zahraničných vecí, ktorého úlohou ako člena vlády je uskutočňovať politiku vlády vo vzťahu k zahraničiu, za čo nesie politickú zodpovednosť. Zvyčajne má jedného alebo dvoch zástupcov, väčšinou v hodnosti štátneho tajomníka.

V Slovenskej republike je Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR (MZVaEZ SR) ústredným orgánom štátnej správy, ktorý zabezpečuje: ochranu práv a záujmov SR a jej občanov v zahraničí; riadenie zastupiteľských úradov SR; styky s orgánmi a predstaviteľmi cudzích štátov v SR a v zahraničí; hospodárenie a nakladanie s majetkom SR v zahraničí; koordináciu prípravy a vnútroštátneho prerokovania, uzatvárania, vyhlasovania a vykonávania medzinárodných zmlúv; kultúrnu prezentáciu SR v zahraničí.

MZVaEZ SR sa podieľa na tvorbe jednotnej štátnej zahraničnej politiky, uskutočňuje túto politiku, vykonáva v rozsahu svojej pôsobnosti štátnu správu a plní ďalšie úlohy ustanovené v ústavných zákonoch, zákonoch a iných všeobecne záväzných právnych predpisoch. V súlade so svojimi zákonnými kompetenciami MZVaEZ SR plní najmä úlohy, ktoré sú taxatívne uvedené v článku 4 Štatútu Ministerstva zahraničných vecí SR, schváleného uznesením vlády SR č. 147 zo dňa 3. marca 1998.

multilaterálna (mnohostranná) diplomacia

Forma diplomacie, ktorá sa na rozdiel od bilaterálnej (dvojstrannej) diplomacie, uskutočňuje vo vzťahoch medzi viac ako dvoma štátmi. Rokovania o medzinárodnopolitických otázkach, ako aj ďalšie aktivity, sa odohrávajú zväčša na pôde medzinárodných organizácií či medzinárodných konferencií, kedy sa na nich podieľajú stále misie alebo delegácie pri nich akreditované.

„Dementi sa v diplomacii chápe ako negatívne potvrdenie správy, ktorá bola doteraz iba klebetou.“

John Boynton Priestley (1894 – 1994).

Britský prozaik, novinár a literárny kritik.

Jeho tvorba sa vyznačovala vtípom a humorm, ktoré vystihli ducha vtedajšej doby.

• Fotografia: wikimedia.

náhradný cestovný doklad (NCD)

Vydáva ho zastupiteľský rad (veľvyslanectvo alebo konzulárny úrad) na jednotlivú cestu s územnou a časovou platnosťou, obmedzenou účelom cesty, na nevyhnutnú dobu, najviac však na šesť mesiacov. Náhradný cestovný doklad sa vydáva občanovi, ktorý nemá iný cestovný doklad na návrat do Slovenskej republiky a v naliehavých prípadoch aj na cestu do štátov, ktoré ho ako cestovný doklad uznávajú.

Žiadosť o náhradný cestovný doklad sa podáva osobne na zastupiteľskom úrade, ktorý je miestne príslušný pre štát, v ktorom sa žiadateľ nachádza. K žiadosti sa prikladajú v prípade potreby dve farebné fotografie pasového formátu a doklad totožnosti, preukazujúci pravdivosť a úplnosť údajov v žiadosti (napríklad občiansky preukaz, vodičský preukaz, rodný list). V prípade, ak sa náhradný cestovný doklad vydáva ako náhrada za odcudzený cestovný pas, žiadateľ prikladá aj doklad od miestnej polície, potvrdzujúci túto skutočnosť.

Ďalšie podrobnosti sú uvedené v Zákone o cestovných dokladoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov (č. 647/2007 Z. z.).

N

Predstavujeme euromince

Monako

Alebo čo všetko vám môže pristáť v peňaženke?

Všetky euromince majú spoločnú prednú (lícnu) stranu, kde sú uvedené ich nominálne hodnoty, zatiaľ čo zadnú (rubovú) stranu môže každý z 19 členských štátov eurozóny využiť na prezentáciu svojich národných symbolov.

Hoci Monacké kniežatstvo nie je členom Európskej únie, menová dohoda z 24. decembra 2001, ktorú s týmto malým štátom podpísalo v mene Únie Francúzsko, mu umožnila zaviesť od 1. januára 2002 euro a v dôsledku toho raziť euromince s vlastnou národnou stranou v určitých stanovených množstvách. Dovtedy bol oficiálnym platidlom monacký frank (MCF), pevne spojený menovou úniou s francúzskym frankom (FRF) a preto s ním bol totožný aj prepočítavací koeficient $1 \text{ EUR} = 6,55957 \text{ MCF/FRF}$. Doteraz boli vydané dve série obehových euromincí, každá s inými monackými národnými motívmi. Na všetkých je nápis „MONACO“, 12 hviezd symbolizujúcich Európsku úniu a rok vyrazenia.

Prvá séria (2001 – 2005) zobrazuje štyri rôzne motívy. Na minci 2 € je portrét vládnuceho kniežat'a Rainiera III., na hrane mince sa šesťkrát striedajú čísla 2 a dve hviezdičky, striedavo vzpriamené a otočené o 180°. Dvojitý portrét kniežat'a Rainiera III. a vtedajšieho dedičného princa Alberta zdobí národnú stranu mince 1 €. Na minciach strednej hodnoty (10, 20 a 50 centov) sa nachádza odtlačok kniežacej pečate a na najmenších minciach (1, 2 a 5 centov) nájdeme rodový erb Grimaldiovcov, monackých kniežat, ktorý je súčasne štátnym znakom Monaka. Tvoria ho štít so striebornými a červenými kosoštvorcami (na minci šrafované podľa heraldických princípov), ovinutý reťazou Rádu

sv. Karola, položený na červený plášť podšitý hermelínom a prevýšený kráľovskou korunou. Štít držia dvaja mníši minoriti s vytaseným mečom v ruke, pod nimi je stuha s heslom DEO JUVANTE (S pomocou Božou). Mníši (po taliansky sa mních nazýva monaco) majú pripomínať dobytie Monaka v roku 1297 Francescom Grimaldim a jeho spoločníkmi, ktorí sa prezliekli do mníšskych habitov.

Po smrti Rainiera III. v roku 2005 a dosadení na trón nového kniežat'a Alberta II. začali od decembra roku 2006 raziť mince s novou národnou stranou. Na minciach 1 a 2 € je portrét Alberta II. a na hrane mince 2 € sa šesťkrát striedajú čísla 2 a dve hviezdičky, striedavo vzpriamené a otočené o 180°. Monogram Alberta II., ktorý tvorí písmeno A spojené s jeho zrkadlovým obrazom a nad nimi kráľovská koruna, je motívom národnej strany mincí strednej hodnoty (10, 20 a 50 centov). A napokon, národná strana najmenších mincí (1, 2 a 5 centov) sa nezmenila, rovnako zobrazuje erb monackých kniežat.

Monako nemá vlastnú mincovňu, preto si mince necháva raziť vo Francúzsku. Hoci sú monacké euromince oficiálnym platobným prostriedkom vo všetkých krajinách eurozóny, v skutočnosti nimi takmer nikto neplatí. Razia ich v pomerne malom náklade a všetky nové vydania bezmála celé ihneď vykúpia zberatelia a obchodníci s mincami.

Tomáš Borec

Postupne vám predstavíme národné strany euromincí, z ktorých sa dozviete, odkiaľ vlastne pochádzajú.

- Fotografie euromincí: ECB, shutterstock.com.
- Ilustrácia: Alan Benge / shutterstock.com.

OBSE a kybernetická bezpečnosť

Od januára budúceho roka Slovenská republika prevezme ročné predsedníctvo v Organizácii pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (OBSE). Jednou z tém, ktoré budú predmetom diskusie členských štátov, bude hľadanie spoločných riešení pri budovaní bezpečnejšieho kybernetického prostredia.

• Foto: OSCE/Mikhail Evstafiev.

Úlohou nášho predsedníctva bude moderovať diskusiu v rámci OBSE, pričom si uvedomujeme, že kybernetická bezpečnosť je komplexná a najmä priezračná téma, ktorá zasahuje do všetkých troch dimenzií, na ktoré sa OBSE orientuje – politicko-vojenskej, ekonomicko-environmentálnej a ľudskoprávnej. Preto sa nechceme zamerať iba na jednu konkrétnu tému, ale diskutovať o viacerých oblastiach, ktorých sa bezprostredne týka. Z nich najzásadnejšou témou je „ochrana kritickej infraštruktúry“ (alebo aj „kľúčovej infraštruktúry“).

OTVORÍME PRIESTOR NA VÝMENU NÁZOROV

Ďalej máme ambíciu vymieňať si názory o ochrane volebných procesov, dlhodobom vzdelávaní spoločnosti v oblasti kybernetickej bezpečnosti, o ochrane dát v tomto priestore a tiež rozprúdiť diskusiu na témy, akými sú udržateľnosť kontroly nad umelou inteligenciou, alebo rodová rovnosť v kybernetickej bezpečnosti. Za ideálne fórum pre takúto diskusiu považujeme konferencie. Preto v júni roku 2019 MZVaEZ SR zorganizuje dvojdnú konferenciu, ktorá formou panelových diskusií vytvorí priestor na výmenu názorov expertov z verejnej, súkromnej a akademickej sféry.

Jednotlivé témy sú výsledkom diskusií medzi orgánmi štátnej správy, zodpovednými za oblasť kybernetickej bezpečnosti, akademickou obcou a súkromnou sférou. Návrh tém bol starostlivo prediskutovaný aj so sekretariátom OBSE, ktorý poskytol cenné poradenstvo najmä v nasmerovaní na témy, ktoré sú akceptovateľné zo strany všetkých účastníckych krajín. Hlavným cieľom bude motivovať štáty, aby podnikli kroky, ktoré obmedzia využívanie ich územia na kybernetické útoky voči iným štátom.

MODERNÁ DOBA PRINIESLA RIZIKÁ

Prečo je v súčasnosti kybernetická bezpečnosť taká dôležitá? Každý z nás postrehol, že počítače, tablety, smartfóny a ďalšie informačno-komunikačné zariadenia sa stali súčasťou našich životov. Niektoré z týchto moderných technológií dokonca využívajú aj tradične konzervatívne odvetvia hospodárstva. Tieto výdobytky modernej doby nám uľahčujú prácu a život, ale na druhej strane predstavujú určité riziko, ktoré si nie vždy uvedomujeme, alebo ho zámerne prehliadame.

Možností ako zneužiť počítač je neskutočne mnoho. S pokojným svedomím možno vyhlásiť, že všetko čo obsahuje procesor, ktorý spracúva určité operácie, sa môže stať terčom kybernetického útoku. Tieto zariadenia sa môžu podieľať na kybernetickom útoku bez nášho vedomia, s využitím zraniteľností, ktoré obsahujú. V nedávnej minulosti sa vyskytli útoky, kedy sa práve tzv. smart chladničky alebo smart žiarovky (ponúkajú pohodlné ovládanie na diaľku pomocou aplikácie zo smartfónu alebo iného prenosného zariadenia) stali súčasťou siete, prostredníctvom ktorej bol uskutočnený kybernetický útok.

HROZIA TISÍCE KYBERNETICKÝCH ÚTOKOV

V praxi to znamená, že zatiaľ čo si v kuchyni vychutnáваме rannú kávu, chladnička môže byť súčasťou siete počítačov, ktoré práve útočia na server, patriaci súkromnej spoločnosti alebo štátu a snažia sa ich vyradiť z funkčnosti. Každú sekundu prebieha na celom svete niekoľko tisíc kybernetických útokov rôzneho typu, ktorých cieľmi sú dáta verejného a súkromného sektora, znefunkčnenie prvkov kritickej (kľúčovej) infraštruktúry, krádež a zneužitie osobných dát a identity, alebo krádež finančných prostriedkov.

Prostredníctvom jedného počítača dokáže zdatný útočník odstaviť od elektrického prúdu (ak je sieť riadená elektronicky) napríklad nemocnicu, v ktorej ležia ľudia závislí od životne dôležitých prístrojov. Iný útočník dokáže ukradnúť našu identitu a následne presunúť finančné prostriedky z bankových účtov. Ako ďalší príklad možného využitia kybernetického útoku je manipulácia signálu GPS zo satelitov, ktorý poskytuje lietadlám presné údaje, v akej výške sa nachádza pristávací dráha letiska.

VOLEBNÉ PROCESY A UMEĽÁ INTELIGENCIA

Ďalšou z dôležitých tém, ktoré môže naše predsedníctvo v OBSE otvoriť, je ochrana demokratických systémov, predovšetkým volebných procesov. Táto téma získava na relevancii aj z dôvodu, že nedávno sme mohli byť svedkami zneužívania dát veľkých nadnárodných spoločností a získavania neférovej výhody voči politickým oponentom. V regióne OBSE sa do roku 2020 uskutoční približne 20 volieb, pričom najdôležitejšími budú voľby do Európskeho parlamentu v máji roku 2019, avšak osobitnú pozornosť si zaslúžia aj voľby na Ukrajinu, či v iných, nielen európskych štátoch.

Jednou z najväčších výziev v oblasti kybernetickej bezpečnosti v budúcnosti bude bezpochyby umelá inteligencia. Vývoj v tejto oblasti napreduje takým tempom, že sci-fi filmy, ktoré sa nám zdali tak nereálne, sa odrazu stali realitou. Stroje a programy sú navrhované tak, aby riešili zložité problémy, ba

dokonce sa začínajú učiť samé. Príkladom je umelá inteligencia, s ktorou môže prísť do styku každý – prekladač Google Translate. Naučil sa sám prekladať z kórejčiny do japončiny, hoci mu túto funkciu nikto nikdy neprogramoval. Jeho preklady sa zároveň stávajú čím ďalej presnejšie, hoci od dokonalosti sú stále vzdialené.

SLOVENSKO MÁ ČO PONÚKNUŤ

Viaceré úspechy na medzinárodnom poli, ako aj strategické spolupráce stavajú Slovensko do pozície krajiny, ktorá má potenciál prispieť k stabilnejšiemu a bezpečnejšiemu kybernetickému prostrediu. Najdôležitejšími mechanizmami v boji proti kybernetickým hrozbám sú najmä spolupráca, dôvera, zdieľanie informácií a zdieľanie skúseností v oblasti budovania kybernetickej bezpečnosti. Máme ambíciu zdieľať svoje skúsenosti z oblasti legislatívy a ochrany kritickej infraštruktúry. V týchto témach máme čo ponúknuť! Nemenej dôležitá je spolupráca a diskusia na bilaterálnej úrovni – poskytuje solídny základ na výmenu informácií v širších formátoch.

Slovensko má unikátnu príležitosť priblížiť OBSE bežným občanom spôsobom, aby porozumeli nielen samotnej dôležitosti pripravovanej konferencie, ale aby si zároveň rozšírili znalosti v oblasti kybernetickej bezpečnosti a zároveň si uvedomili jej neustále narastajúcu dôležitosť. Slovenské predsedníctvo v OBSE je tu! Poďme spolu prispieť k bezpečnejšej Európe.

Martin Vereš, Marián Krupa

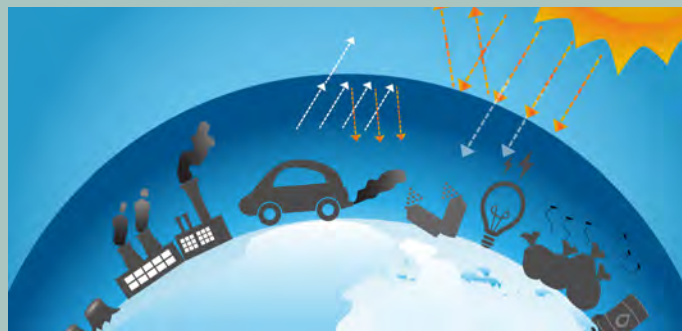
Viaceré úspechy na
medzinárodnom poli,
ako aj strategické
spolupráce stavajú
Slovensko do pozície
krajiny, ktorá má
potenciál prispieť
k stabilnejšiemu
a bezpečnejšiemu
kybernetickému
prostrediu.

Novinky v medzinárodnej zmluvnej základni SR

Pre Slovenskú republiku nadobudne 1. januára 2019 platnosť Kigalský dodatok k Montrealskému protokolu o látkach, ktoré poškodzujú ozónovú vrstvu. Pod režimom tohto dodatku, prijatého v októbri 2016 v rwandskom Kigali, sa regulačné opatrenia Montrealského protokolu dopĺňajú o postupné znižovanie výroby a spotreby fluórovaných uhľovodíkov. Ide o skleníkové plyny s významným potenciálom globálneho otepľovania, ktoré sa používajú najmä v chladiacich a klimatizačných zariadeniach a ktorých výroba a spotreba ako náhrad za látky, poškodzujúce ozónovú vrstvu, v posledných rokoch významne rastie. Celosvetové postupné znižovanie výroby a spotreby fluórovaných uhľovodíkov je nevyhnutné na účely zníženia ich príspevku k zmene klímy a zabránenia ich neobmedzenému zavádzaniu, najmä v rozvojových krajinách.

Prijatie tohto dodatku je preto dôležitým príspevkom k vykonávaniu Parížskej dohody, najmä pokiaľ ide o jej cieľ udržať zvýšenie globálnej priemernej teploty výrazne pod hodnotu 2° C v porovnaní s hodnotami predindustriálneho obdobia. Slovenská republika ku Kigalskému dodatku pristúpila 16. novembra 2017 a stala sa tak jednou z 57 krajín, ktoré doposiaľ Kigalský dodatok ratifikovali.

V námornom priemysle pracuje viac ako 1,2 milióna ľudí a toto odvetvie má zásadný význam pre svetovú ekonomiku. S úmyslom vytvoriť rovnaké pracovné podmienky v námornej doprave na celom svete, bol počas Generálnej konferencie Medzinárodnej organizácie

práce (ILO) v Ženeve vo februári roku 2006 prijatý Dohovor o práci v námornej doprave. Dohovor upravuje minimálne požiadavky na prácu námorníkov na lodi, pracovné podmienky, ochranu zdravia, zdravotnú starostlivosť a sociálne zabezpečenie, s cieľom zaručiť primerané pracovné a životné podmienky na palubách lodí, ako aj prijatý postupy na uplatňovanie týchto ustanovení. Dohovor v znení jeho doplnenia, prijatého Generálnou konferenciou Medzinárodnej organizácie práce 11. júna 2014, vo vzťahu k Slovenskej republike nadobudne platnosť dvanásť mesiacov odo dňa registrácie jeho ratifikácie, t. j. 17. mája 2019.

Karin Kičurová

• Foto: Crystal-K/Shutterstock.com.

